

Muklovská dekáda jednoho „agrárníka“

aneb Oldřich Barták – jeden z tisíce...

› Martin Tichý

V určité tradici našeho vnímání přetrvává představa, že stát ve sdíleném západoevropském geopolitickém horizontu tvoří společnost vyznávající stejné nebo alespoň podobné hodnoty, jejichž tmelem povětšinou bývají státotvorné prvky. Mezi ně možno zahrnout: jednotně obývané území, dorozumívání se stejným úředním jazykem, sdílení společné historie; případně – a nejčastěji – se jedná o kombinaci všech těchto prvků. Stát může být, respektive je často chápán jako dobrovolná, nedílná, věčná smlouva mezi jednotlivými jeho obyvateli. Přestože mezi státy nacházíme rozdíly kulturní, historické a hlavně jazykové, které jsou uvozeny geopolitickými a historickými faktory, mají jednotlivé státy jisté společné znaky, parametry: určitou formu vlády, rozdělenou historickým vývojem na moc výkonnou, zákonodárnou a soudní, umožňující relativně bezproblémové fungování těchto států, aniž by byla více či méně dotčena svoboda jednotlivce.¹

Státy, jejichž formu vlády považujeme za totalitní, používají tyto společné parametry (jakkoliv jsou oficiálně jejich nedílnou součástí) v pozměněné formě. Ta nejenže nezaručuje svobodu jednotlivce, ale přímo ji ohrožuje a potlačuje. I tato forma vlády zůstává (přes všechny rozdíly), postižitelná obecnými znaky, parametry.

Společnost obecně vnímá tyto určité znaky – státní policii, zpolitizované soudnictví apod. jako symptomatické jevy určující často míru nesvobody. Důsledkem těchto skutečností bývají známé případy bezpráví, jež se zapsaly do všeobecného povědomí, přestože jejich výklad či pochopení ve společnosti se může variovat a nemusí být konsensuální.

Ovšem vedle nich (respektive spolu s těmito známými případy) existuje nespočet dalších, jež svým množstvím právě určují rozsah a hloubku nesvobody. Při poznávání těchto méně známých nebo přímo neznámých případů nejde ani tak o to, odhalit další parametry fungování represivních orgánů státní totalitní moci – právě její nejkřiklavější excesy jsou součástí známých případů – ale **detailně poznat každodennost fungování těchto orgánů. Uvědomit si rozsah, kam až byli – často o své vlastní vůli a bez instrukcí shora – jednotliví pracovníci, jakkoliv různou pozici zastávali, schopni zajít.**

1 Více a podrobněji KOLLER, Peter: *Nové teorie smlouvy*, s. 267–286. In: BALLESTREM, Karl, OTTMANN, Hannig: *Politická filosofie 20. století*. Oikymen, Praha 1993.

Případ Oldřicha Bartáka je právě takovým příkladem ochoty.

Osud Oldřicha Bartáka nebyl z hlediska dějin nijak ojedinělý, ani v konečném součtu krutý – jmenovaný „přežil“. Přesto byl jeho osud – z hlediska vlastní osoby a osob jemu blízkých – naprosto ojedinělý, neopakovatelný a nemilosrdný. Jako mnoho jiných byl i on nespravedlivě vězněn, jeho osud se podobal osudům tisíců. Těm, jimž bylo dáno prožít léta minulých desetiletí na pokraji oné, jak sebe sama nazývala – „rovné a beztrždní společnosti“.

Příběh Oldřicha Bartáka je plný otázek: Proč, respektive jak je možné, že se slušný člověk stane obětí zájmů „mocných“? Poznenáhlu zjišťujeme, že z otázek osobních – a snad i obecných – se stávají otázky **bytí člověka v totalitní společnosti**.

Část odpovědí můžeme nalézt v Archivu bezpečnostních složek ČR (ABS), v jehož fondech jsou uchovány příslušné spisy StB.² Jakkoliv jsou tyto fondy nezastupitelné pro poznání osudů politických vězňů, je zde získané poznání třeba doplnit dalším studiem, a to zejména spisů Státního soudu a ostatních příslušných soudních institucí. Archivní materiály Státního soudu, Státní prokuratury a dalších právních a soudních struktur ČSR, ČSSR uchovává Národní archiv v Praze,³ který mimo jiné spravuje spisy prokuratury vedené na osoby souzené Státním soudem v Praze, Nejvyšším soudem v Praze, Městským a Krajským soudem v Praze.

V mnoha případech se materiály StB (spravované ABS v Praze) a materiály soudů a prokuratur (spravované Národním archivem v Praze) dublují. Přesto je jejich znalost, včetně spisů osobních, pro pochopení jednotlivých případů nezbytná. Jejich důkladné studium odhalí, že informace v nich uložené, jakkoliv jsou po formální stránce opatřeny vnějšími atributy přesnosti (datum, místo vzniku, důvod sepsání atd.), namnoze nezaznamenávají pravdivé skutečnosti.

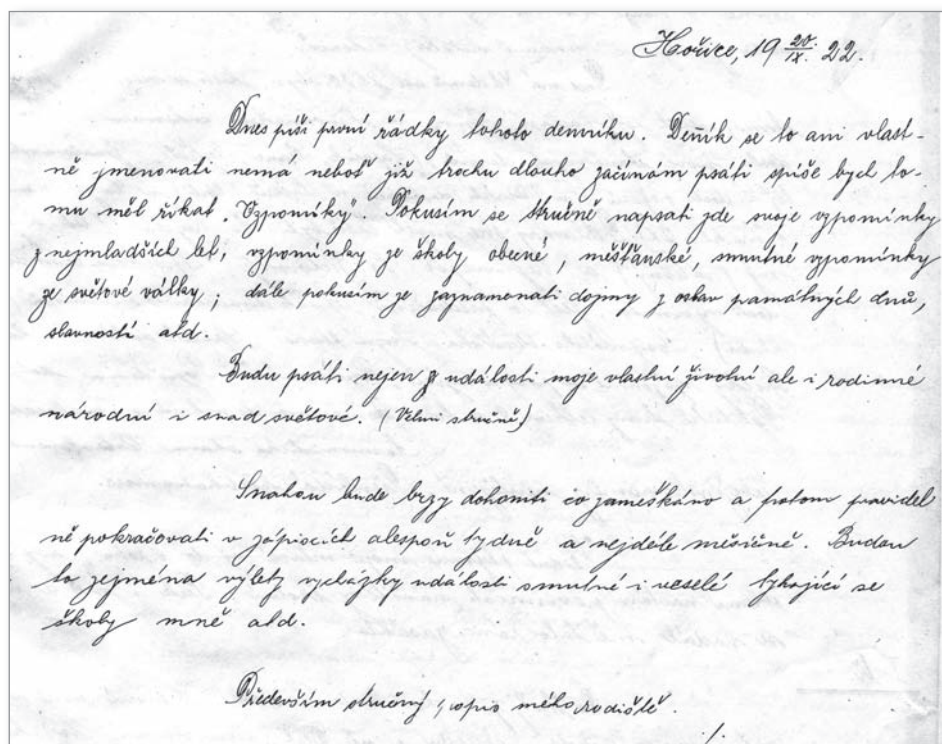
Právě tak tomu je i v případě spisů, jež vedla Státní bezpečnost na osobu Oldřicha Bartáka a další osoby v tomto případě zúčastněné. Tyto „vnější atributy“ jsou naopak často zdrojem nepřesných informací, záměrných dezinformací, denunciací, lží, a uměle vyvolávaných nepřesností, které však jsou postižitelné vnitřní kritikou pramene. Je zapotřebí mít na paměti, že spisy jsou ve své podstatě uzavřenými – často mnoha set stránkovými – celky, které byly vedeny s přesnými záměry.

Oldřich Barták, jak dodnes s hrdostí říkají potomci selských rodů, „pocházel ze selského pytle“. Narodil se v Červeněvsi u Nového Bydžova dne 21. srpna 1904 jako nejstarší z osmi dětí Anny Bartákové, rozené Svěcené, z nichž se tři nedožily dospělosti.

Jeho dětství, ale i další život (jak ještě poznáme) formovala a ovlivňovala mimo jiné příroda. Některé úseky z jeho dětství a dospívání si můžeme přiblížit díky dochovanému deníku, který začal psát v roce 1921: „*Dnes píše první řádky tohoto deníku. Deník se to ani vlastně jmenovati nemá, neboť již dlouho začínám psáti, spíše bych tomu*

2 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), www.abscr.cz

3 Národní archiv (dále NA). Pro poválečné období viz příslušné oddělení fondů státní správy z let 1945–1992 (4. oddělení) na4@nacr.cz

Stránka z deníku Oldřicha Bartáka.

Zdroj: archiv autora

měl říkat „Vzpomínky“. Pokusím se stručně napsati zde svoje vzpomínky nejmladších let, vzpomínky ze školy obecné, měšťanské, smutné vzpomínky ze světové války; dále se pokusím zaznamenati dojem z oslav památných dnů, slavností atd. Budu psáti nejen události moje vlastní životní, ale i rodinné, národní i snad světové. (Velmi stručně). [...]“⁴

Na první stránce deníku se jeho autor pokusil nejen popsat místo a vesnici, v níž se narodil, ale i celkově přiblížit prostředí, v němž žil:

„Jest to malá vesnička u soutoku Cidliny s Javorkou [...] Dnes má 78 domů asi s 500 obyvatel, kteří se většinou živí zemědělstvím, dosti těž nacházejí výživu ve skřivan-ském cukrovaru [...] Spolková činnost jest dosti vyvinuta. Jest to především „Spolek divadelních ochotníků“, (dostí v rozkladu), Hospodářsko-čtenářská a strojní beseda, „Spolek

4 Deník Oldřicha Bartáka; v pozůstalosti rodiny. V citovaných dokumentech zůstává zachován pravopisný úzus, dikce, a nakonec i přepisy a pravopisné chyby a to nejen v případě deníku Oldřicha Bartáka, ale ve všech citovaných dokumentech.

dobrovol. hasičů. Politické strany 2, a to: Domovina domkařů a malorolníků, Komunistická strana Československa. Náboženské poměry neutěšené. Převládá Klerikalismus.“

U sedmnáctiletého mladíka, který psal předchozí řádky, překvapí vyvinutý smysl pro věci obecné, jakoby předznamenávající pozdější životní dráhu Oldřicha Bartáka – ředitele Hospodářského družstva v Novém Bydžově. Pro „malé“ dějiny každodennosti jsou zajímavé pasáže deníku věnované „Velké válce“: „Naši učitelé se střídali [...] Konečně nám byl ponechán Koudelka. Jeho učení nebylo valné. Pamatuji se, že jsme hodně nahlas museli zpívat píseň ‚Zachovej nám Hospodine‘ a verše ‚říš Rakouská nepomine‘, to jsme přímo řvali. (Dnes je z něho Sokol).“⁵

Deník nezaznamenává jen chvíle prožité v čase dětství a dospívání. Postupně se stal odrazem nitra Oldřicha Bartáka, přemýšlejícího nad smyslem života v době prvních životních zkoušek a rozčarování: „*Jak by to na světě vypadalo, kdyby nebylo sobců? Ráj či nikoliv? [...] ocitnul jsem se před novým krokem, který měl rozhodnout v dalším mém životě. Jak jest to těžké! Bojoval jsem těžce a dlouho, ale mohu říci – prohrál jsem! – Přinese mi ona prohraná bitva spokojenost v životě – štěstí? Jsem bez ideálu – bez cíle – zmítán bouří života!*“

Za vykřičníky, které zakončují věty v imaginárních zvoláních (vyjadřující snad rozpor představ ideálu a nabyté skutečnosti) vidíme vlastně otazníky nad konkrétními příčinami, jež neznáme, na něž není v deníku vepsaná odpověď. Podobných pasáží odrážejících pocity nejistot a zklamání nacházíme během příštích let více:

„Situace: Co jsem byl kdy na světě? – Nic!

Což je to pravda? – Je! co jsem kdy nyní? – Nic!

A co budu? –

Co jsem měl na světě kdy? – Ideály tj. Nic!

Co mám nyní? – Nic! (Ideály zmizely!)

Co budu mít kdy v budoucnu? – Nic! Může mi kdy dát budoucnost to, co chci, co miluji, co mi je nejdražší, nejkrásnější a nejblíže?! Snad nikdy ne! Nedoжду tam, kam jsem chtěl! Kam se poděly moje sny – krásné, ty blažené večery, kde jest to vše nejkrásnější, co mi kdy život dal a zase tak rychle vzal! [...]“

Jde jistě o zpověď zklamaného člověka, jenž se svěřoval mlčenlivým stránkám deníku, jimž rozuměl pouze ten, kdo deník psal. Z dnešního pohledu je však důležité, že z těchto zápisů poznáváme Oldřicha Bartáka spíše jako uzavřeného a vážného člověka. Zvláště, jak ještě poznáme, forma a dikce záznamů zůstane obdobná i v částech deníku, který si vedl na sklonku svého života.

S odstupem desetiletí lépe rozumíme partiím věnovaných účasti Bydžovské sokolské župy (jejímž členem se stal v roce 1919) na Všesokolském sletu, pořádaném v Praze

5 Atmosféru doby „Velké Války“ z okolí bydliště Oldřicha Bartáka nověji popsal PROKOP, Jaroslav: *Nový Bydžov v proměnách staletí*. Městský úřad v Novém Bydžově 2005, s. 121–126.

Oficiální podobenka Oldřicha Bartáka.

Zdroj: archiv autora

ve dnech 7. až 29. června 1920. Povšimněme si obdobné dikce, zkratkovitého podání dojmů z návštěvy Prahy, ne nepodobnému předchozímu bilancování života, včetně časového zakončení vět vykřičníky. Text zaujme až úsečným popisem beze všeho rozvedení děje, smyslem pro zkratku, avšak plným vyjádřením celkové atmosféry a nadšení:

„Rychle uběhlo 7 dní v Praze. Dojmy? Ptám se sebe – kde jsou? Vypisovat? Zbytečno! Ty do smrti nezapomenu! Ten pohled na naplněné cvičišť, ty střídající se obrazy – brzy zříš pole makové, zase vlnění moře – plno bílého květu – hudba zní – nadšený tleskot – rána – připázení! cvičíš, nemyslíš na nic, bláto, voda, ty ale cvičíš, ty musíš – vždyť jsi Sokol! Mohutný průvod Prahou – nadšení kol kolem – déšť je zchladil! Prohlídka Prahy – Vyšehrad – hroby velikánů. Hradčany, a prvé jsem viděl pana presidenta, jel na koni na procházku – mladý stařec. Zmizela, do dálky uprchla pohádka sletová, a zbyly jen vzpomínky. Domů jsme přijeli ráno – naši spali a měli jsme v kapse ‚šesták‘! Na zdar!“

Z doby výše citovaného zápisu pochází vyznání přírodě a cosi jako krédo Oldřicha Bartáka, jež si zapsal do svého deníku, a které zůstalo v platnosti po celý jeho život: „*Mojí snahou je poznati krásy přírody – ta mne tedy nejvíce zajímá. Podotýkám, že jsou to krásy přírody, velebnost přírody – a ne zákony, kterými se řídí světy, ne původ těchto zákonů ne Bůh, osud, Neznámo, kteří je přírodě dali – o těchto zákonech vím, že zde jsou, že jsou nepostradatelné, že se jimi vše musí řídit, ale abych se staral o to, kdo je stanovil, kdy a proč, – toť pro mne zbytečno! [...] Jdu ven do přírody [...] a vždy nové dojmy, nové obrazy, nová kouzla, nová krásna, nové taje objevené! Kdy je budu znát všechny? Nikdy! Jsem tomu rád – mám místa, kam se mohu vždy obrátiti bez obavy, že budu ZKLAMÁN.*“

Cit pro poezii přírody se snoubil s četbou z dnešního pohledu již klasické literatury, jak dosvědčují v deníku zaznamenaná jména literátů, básníků a spisovatelů: J. Vrchlického, K. Světlé, J. V. Sládka, Ž. Podlipské, F. Svobody, V. Mrštíka, J. Zeyera, W. Shakespeara, O. Fišera, ale i prezidenta T. G. Masaryka a dalších. Verše některých z nich jsou vepsány do deníku.

Přestože bychom mohli Oldřicha Bartáka označit za člověka první republiky – vzpomeňme jeho nadšené líčení sokolského sletu – setkáme se v jeho deníku i s projevy deziluze, jež je spojena s absolvováním málokdy populární vojenské prezenční služby: „*Jdu domů a sháním místo na 4 měs., neboť jsem odveden – dne 12. května 1925 – a jdu jako řádný občan na vojnu s vědomím povinnosti – ale dnes, kdy píši tyto poslední řádky, mám jiný názor, jiné city povinností, a jsem tam, kde jsem sám nechtěl býti – vojsko – armáda československá – skutečnost a papír – rozdíl velík. Litoměřice 26. 7. 1925.*“⁶

Dodejme, že Oldřich Barták absolvoval v Litoměřicích školu pro důstojníky v záloze. Po skončení prezenční vojenské služby byl během let postupně povyšován; naposledy v roce 1948 do hodnosti kapitána v záloze. O dva roky později byl dekretem ministra národní obrany Ludvíka Svobody degradován na vojína.⁷

Po návratu do civilního života koncem roku 1925 nastoupil jako praktikant v rolnickém družstvu v Novém Bydžově, kde prošel všemi pracovními obory. Úřednickou kariéru započal jako účetní, roku 1929 byl jmenován disponentem družstva. V roce 1933 byl povolán do ústředí Kooperativy v Praze, kde absolvoval kurz určený pro budoucí vedoucí úředníky a ředitele hospodářských družstev. Po ukončení byl jmenován nejprve správcem Hospodářského družstva v Novém Bydžově a v roce 1938 jeho ředitelem, jímž zůstal až do roku 1947, respektive 1948.⁸

6 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-5469 MV. Při vyšetřování Oldřich Barták uvedl, že nastoupil vojenskou prezenční službu v roce 1924 nikoliv 1925, jak by vyplývalo ze zápisu deníku. Životopis ze dne 18. ledna 1951.

7 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV, Zápis o výpovědi (životopis) ze dne 29. května 1950.

8 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V 5469 MV, Životopis ze dne 18. ledna 1951; srov. Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV, Zápis o výpovědi ze dne 29. května 1950. Mezi životopisem a zápisem jsou rozdíly jednoho roku ohledně jmenování a ukončení Bartákovy činnosti ve funkci ředitele, 1937 resp. 1938, a 1947 a 1948.

V roce 1929 se oženil s Lubomírou Studenou z Hořic. Podle vzpomínek lidí, kteří mladý manželský pár znali, šlo o velmi šťastné manželství, bohužel krátké, neboť po čtyřech letech Lubomíra Bartáková-Studená zemřela. Ještě po dvaceti letech zanechal Oldřich Barták smutné svědectví o této lásce v odpovědi dotazníku, který musel vyplnit ve věznici Mírov.

Na otázku č. 28): „*Jaké neúspěchy a zklamání jste měl(a) v životě?*“ odpověděl: „*Smrt mé první manželky po 4 letech šťastném manželství v roce 1933, kteréžto neštěstí mělo svůj hluboký vliv na celý můj život.*“⁹ V roce 1945 se oženil podruhé – s Marií Sehnalovou.

Za druhé světové války se Oldřich Barták zapojil do odbojové činnosti. Postavení ředitele hospodářského družstva mu umožňovalo pomoci těm jednotlivcům, kterým hrozilo akutní nebezpečí od orgánů protektorátní či okupační správy. Hlavně měl však možnost pomáhat větší skupině obyvatelstva, jež by se jinak stala obětí všeobecného nedostatku potravin, nebo by si musela tyto potraviny obstarávat na černém trhu a vystavovala by se tak z toho plynoucímu nebezpečí a represím. A právě tato druhá, rozsahem jistě větší část Bartákovy pomoci, měla ráz každodenní drobné, vlastně nenápadné práce, o jejímž rozsahu se ti, jímž byla určena (stejně jako ti, kteří ji poskytovali) mohli přesvědčit až po válce.

Objem pomoci poskytované průběžně po dobu okupace představoval v konečném součtu 317 vagonů potravin, tj. 31,6 tun, převážně v podobě obilí, brambor a luštěnin. Jen v posledních devíti měsících války opatřilo a vydalo družstvo „*spotřebitelům měst*“ mimo řízené hospodářství tzv. „*načerno 32 vagonů 73 q obilí [...]*“

Podle příkazů zaslanych v listopadu a prosinci roku 1944 mělo Hospodářské družstvo v Novém Bydžově vyexpedovat v březnu 1945 obilí do Ottakringu u Vídně. Nestalo se tak, stejně jako se zásobou masových konzerv. Ačkoliv nelze generalizovat a pokládat tyto skutečnosti za všeobecný jev, nelze ani podceňovat množství této pomoci. Nelze pominout tu skutečnost, že v podmínkách okupace šlo o specifický druh odbojové činnosti, která obnášela v případě prozrazení nemalé riziko.

Další pomoc představovalo zaměstnávání vysokoškolských studentů v hospodářském družstvu. Byli to i studenti propuštěni v roce 1941 z koncentračních táborů, přestože „*[...] ostatní veřejnost se chovala k nim zdrženlivě, vzhledem k jejich propuštění a t. zv. politické nespolehlivosti.*“¹⁰

Zvyšování počtu zaměstnanců nad rámec potřeb družstva zabraňovalo nucenému nasazení mladých lidí do Říše. Je samozřejmé, že převážná část takové pomoci

9 NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy (dále SSNV), nezpracováno, osobní spis (vězně) Oldřicha Bartáka. Dotazník ze dne 3. listopadu 1955, vyplněn Oldřichem Bartákem.

10 NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51. Popis a citace pocházejí z popisu novinářského článku otištěného v Zemědělských novinách 19. července 1945, který byl pořízen – stejně jako ostatní níže citované popisy zachovalé ve spise – za účelem obhajoby Oldřicha Bartáka vůči obvinění, vzneseným proti němu v polovině roku 1948. Autorem článku je Oldřich Barták. V textu se hovoří o všeobecném postoji, pomoci a odboji všech členů družstva.

Oldřich Barták před rokem 1948.

Zdroj: archiv autora

byla anonymní a zjistit její skutečný rozsah dnes již nelze. Dílčí představu si však můžeme učinit na podkladě dopisu JUDr. Františka Formánka Oldřichu Bartákovi: „Zachránil jste mnoho českých lidí tím, že jste jim poskytl vše, co potřebovali, aby zachránili své děti před hladem a nouzí.“¹¹

Na konci války se ředitel hospodářského družstva Oldřich Barták, muž jednačtyřicetiletý, důstojník československé armády v záloze, zúčastnil bojových akcí v prostoru Skřivany – Nový Bydžov „se silně ozbrojeným německým transportem“. Stalo se to na samém konci války – 8. května 1945, přičemž „osvědčil se svojí odvahou a iniciativou.“¹²

Nejenom v oblasti hospodářské pomáhal Oldřich Barták lidem v době války, pokud se ocitli v nouzi; ale účastnil se i jiných aktivit. O nich bychom se nedozvěděli, nebýt paměti Jana Filípka (tajemníka Ladislava Feierabenda), jež dokládají, že tato

11 Opis dopisu JUDr. Františka Formánka. Dopis ze dne 30. prosince 1945, v pozůstalosti rodiny.

12 Dopis z 20. května 1945, podepsán: „Velitel města Nového Bydžova / mjr. děl. Výteček, vr.“ V pozůstalosti rodiny. Srov. PROKOP, Jaroslav: *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 163–164: →

část činnosti, která může být označena za odbojovou, nepatřila k hlavním odbojovým Bartákovým činnostem. Nicméně byl do jistých odbojových akcí zapojen, neboť se vědělo, že jde o spolehlivého člověka: „[...] navázáno spojení s Oldřichem Bartákem, ředitelem Hospodářského družstva v Novém Bydžově. Barták byl náš spolehlivý přítel. Byl to jeden z nejlepších správců skladištního družstva, mladý člověk, v té době asi čtyřicetiletý [...] A jak padlo slovo Barták, bylo po nedůvěře [...]“¹³

Sám Oldřich Barták se k této své odbojové činnosti vyjádřil za poněkud mimořádných, jemu značně nepříjemných, okolností. Po únorových událostech v roce 1948 se musel bránit různým denunciacím, které byly proti němu vedeny za účelem odvolat ho z funkce ředitele družstva. Předmětem útoků se staly právě i jeho kontakty s Ladislavem Feierabendem¹⁴, bývalým ministrem exilové vlády v Londýně. O těchto kontaktech, respektive snad o jednom setkání, jež mělo proběhnout v prosinci 1945 („vím, že byl slabý poprašek sněhu“) v Mirošově na statku Ladislava

→ „Nedlouho po odjezdu aut do Prahy se k městu, a také jím, procházel transport Němců, tzv. národních hostů. Po druhé hodině odpoledne se zatím v okolí města ozvaly výstřely. Když se k barikádě u cihelny směrem ke Sloupnu přiblížila velká kolona německých aut, došlo k přestřelce. Při ní přišli o život tři naši lidé – triapadesátiletý dělník Karel Dlouhý, osmnáctiletý pekařský učeň Antonín Ventura a stejně starý bednářský dělník Zdeněk Hrubý ze Sloupna. Několik dalších obránců bylo zraněno. Nakonec byla kolona zastavena a po vyjednávání musela ve městě zanechat zbraně, benzín, tabák, potraviny a několik aut. Příkladem odvahy a statečnosti šel obráncům barikády jejich velitel por. Klečka. Při nepřehledných událostech a nekoordinovaných přestřelkách 8. května 1945 bylo v okolí města ukořistěno sedm tanků. Město Nový Bydžov bylo jedním z prvních, které za povstání 8. května poskytlo Praze materiální pomoc.

- 13 FILÍPEK, Jan, *Ve stínu šibenice*. Ivo Železný, Praha 1991, s. 145. Oba muži se dobře znali, J. Filípek v roce 1968 navštívil O. Bartáka. Viz Deník O. Bartáka z téhož roku; v pozůstalosti rodiny.
- 14 Feierabend Ladislav Karel (1891 Kostelec nad Orlicí – 1969 Villach, Korutany, Rakousko). Československý národohospodář a politik, vystudoval práva na UK v Praze a absolvoval studijní pobyty na univerzitách v Oxfordu a v Neuchatelu. 1915–1917 působil v soudní službě, 1917 vstoupil do služeb československého agrárního družstevnictví a stal se jeho předním organizátorem. 1917–1925 tajemníkem Ústřední jednoty hospodářských družstev, 1925 ředitelem, od 1930 vrchním ředitelem Kooperativy – Nákupní jednoty hospodářských družstev. Od roku 1930 předseda Pražské plodinové burzy, od 1934 předseda Čs. exportního ústavu; člen předsednictva Panevropské unie. Čelný národohospodář agrární strany, činný publicisticky („Obilní monopol, jeho stav a dnešní úkoly“, 1938). Od 4. října 1938 do 15. března 1939 ministr zemědělství (14. října až 1. prosince 1938 zároveň ministrem spravedlnosti a ministrem pro sjednocení zákonů) ve vládách pomnichovské ČSR, od března 1939 do ledna 1940 v protektorátní vládě. Na počátku německé okupace stál u zrodu domácího odboje, zastupoval agrární stranu v ilegálním Politickém ústředí a udržoval spojení se zahraničím. Koncem ledna 1940 uprchl přes Maďarsko a Jugoslávii do Francie, kde se zapojil do čs. zahraničního odboje. V letech 1940–1941 státní ministr, 1941–1945 ministr financí v čs. exilové vládě v Londýně. V mnohém se kriticky stavěl k politické linii E. Beneše, zvláště k jeho →

Feierabenda, Barták napsal: „[...] při kteréžto příležitosti mně bylo poděkováno za pomoc, kterou jsem poskytl těm, kteří trpěli a byli zavrženi v důsledku útěku Dr. Feierabenda za hranice v okupaci.“¹⁵

V druhé polovině čtyřicátých let bylo Hospodářské družstvo v Novém Bydžově považováno za jedno z nejlepších v republice a stalo se cílem mnoha exkurzí, včetně zahraničních: „Nesčetné zahraniční exkurse zemědělské i družstevní [...] z Bulharska, Jugoslávie, Švýcar, Francie, Polska, Belgie, Anglie, Švédska, Kanady, SSSR, i Ameriky.“¹⁶

Netřeba dodávat, že tyto pracovní, a hlavně příležitostné kontakty, se staly po únoru 1948, respektive po Bartákově zatčení, předmětem vyšetřování a zdrojem mnoha dalších nepříjemností.

V případech únorových událostí nepřekvapila mnohé občany Československa ani tak změna režimu, jako rychlost a bezproblémovost uchopení moci komunistickou stranou. Záhy se ukázalo, že převrat znamenal naprostou změnu ve společnosti a přechod od systému demokracie Národní fronty k totalitním metodám vlády. Nikdo nezůstal těchto změn ušetřen. Záleželo na každém jedinci, jakým způsobem se novým podmínkám přizpůsobí. Oldřich Barták se nacházel v oné části společnosti, která byla změnou režimu a novými podmínkami zasažena velmi citelně. Patřil k lidem opačného politického spektra, mezi tzv. agrárníky, a nadto byl ředitelem „hospodářského družstva“. A právě proti ředitelům hospodářských družstev byla vedena kampaň, jejímž cílem bylo tyto osoby zbavit vlivu na vesnici, a to i jejich kriminalizací.

O Oldřichu Bartákovi se rozhodně nedá říci, že by byl „homo politicus“. Do roku 1948 prošel celkem standardní politickou kariérou běžnou pro desítky, možná stovky

→ politice vůči SSSR a KSČ v posledních válečných letech. Po návratu do vlasti hospodařil na svém velkostátku v Milošově u Rokycan, 1946–1948 se politicky exponoval v národně socialistické straně. (Místopředseda zemědělského odboru strany, 1946 kandidován na poslance NS; kandidatury se však pro útoky komunistů vzdal.) 1947–1948 člen představenstva Kooperativy. Od konce února do dubna 1948 se skrýval na různých místech v Praze, v dubnu 1948 odešel s celou svou rodinou do exilu. V letech 1948–1950 žil ve Velké Británii, od 1950 v USA, kde nejprve pracoval v Mid-European Studies Center (vypracoval a publikoval řadu analýz hospodářské a sociální reality komunistické ČSR), později jako ekonomický redaktor Hlasu Ameriky. Spolupracoval též se Svobodnou Evropou a byl činný v Radě svobodného Československa. Zemřel na dovolené v Rakousku. V 60. letech vydal v USA osm svazků svých pamětí, zachycujících desetiletí 1938–1948. Z těchto pamětí, představujících cenný historický pramen, byl v letech 1986–1988 vydán v Londýně dvou-svazkový výbor pod titulem *Soumrak československé demokracie*; ve vlasti vyšlo posléze (1994 až 1996) jejich úplné vydání ve třech svazcích pod souhrnným názvem *Politické vzpomínky I–III*. Atlantis, Brno.

15 Správně „Feierabenda“. Strojopisný dopis určený neznámému adresátu, sepsaný O. Bartákem v Plzni 22. června 1948; v pozůstalosti rodiny. Dopis jasně dokumentuje počáteční perzekvování jeho osoby po únorových událostech roku 1948.

16 Dopis Oldřicha Bartáka ze dne 20. srpna 1948, v pozůstalosti rodiny.

jiných, obdobného postavení a profese. V roce 1926 byl přijat do agrární strany. Po mnichovských událostech v 1938 se stal členem SNJ, a o rok později, po 15. březnu a zavedení systému jedné strany, zřejmě automaticky přešel do NS. V žádné straně nezastával jakékoliv funkce.¹⁷ Snad v roce 1946 ještě jednou podlehl tradici a reziduím stranického systému první republiky a přihlásil se, stejně jako mnoho bývalých agrárníků, do Československé strany národně socialistické, přičemž předpokládal, že jako bývalý člen agrární strany zde nalezne stranické zázemí a záštitu proti výpadům komunistů. O pouhý rok později ze strany vystoupil a do žádné se již nepřihlásil. Nicméně i toto stačilo. Jeho politické aktivity, jakkoliv byly minimální, se staly později předmětem vyšetřování a byla jim ve vyšetřovacích spisech přisouzena náležitá – prizmatem dobového třídního hlediska požímaná – pozornost.

Oldřich Barták se stal osobou nepohodlnou nejen proto, že byl bývalým příslušníkem agrární strany, ale i proto, že zastával funkci ředitele Hospodářského družstva v Novém Bydžově, kde se těšil značné oblibě. Na přelomu let 1947 a 1948 byl přeložen ústředím Kooperativy do Plzně. I zde zastával funkci ředitele hospodářského družstva. A stejně tak (jako v Novém Bydžově) se nedobrovolně ocitl – spolu s dalšími desítkami vedoucích hospodářských družstev – v roli pomyslného soupeře KSČ.

Rok 1948 a následné události přinesly střet dvou koncepcí o budoucnost českého venkova: na straně jedné systém dobrovolného a svobodného družstevnictví, a na straně druhé násilná kolektivizace se všemi dnes známými důsledky. Nešlo vlastně o nic „menšího“, než o politický, respektive hospodářský vliv na venkově, přičemž ve volbách roku 1946 získala KSČ, pod příslibem zachování soukromého vlastnictví a dobrovolných forem družstevnictví (!), značný počet voličů, čehož dokázala později náležitě využít.

Oldřich Barták, zbaven domácího zázemí, se stal v Plzni terčem kritiky a útoků, které nejlépe dokumentují povahu změn, k nimž došlo po únoru 1948. Je více než pravděpodobné, že útoky a denunce vedené proti němu, vyplývaly z jeho funkce ředitele družstva v Plzni. Na svoji obhajobu zde 22. června a 20. srpna 1948 napsal dva dopisy, zachované ve strojopisných kopiích. Tyto materiály jasně dokumentují snahu nové nomenklatury zbavit se lidí, kteří by mohli, v jejich představách, ohrožovat nedávno získaný vliv komunistů na venkově, a kteří by také odrazovali družstevníky a ostatní soukromé hospodařící zemědělce od vstupu do plánovaných JZD.

Ze stylizace dopisů, respektive z konceptu odpovědí na osobní otázky či spíše nařčení, jimž byl Oldřich Barták vystaven, je možné se domnívat, že šlo o obvinění vznesená jakýmsi revolučním výborem KSČ v Plzni, ustaveným – patrně – v místním

17 NA, f. SSNV, nezpracováno, osobní spis (vězně) Oldřicha Bartáka. Dotazník ze dne 3. listopadu 1955, otázka č. 19. K politickému systému první a druhé republiky, protektorátu viz MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel, *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2001*. I. a II. díl, Doplněk, Brno 2005. Srov. DOSTÁL, Vladimír V.: *Agrární strana. Její rozmach a zánik*. Atlantis, Brno 1998.

hospodářském družstvu.¹⁸ Autorem dopisů reagujících na toto nařčení byl bezpochyby Oldřich Barták, přestože kopie, které jsou k dispozici, nebyly podepsány. Dopisy nejsou opatřeny razítkem nebo jinou jasnější indicií, podle níž bychom mohli identifikovat jejich adresáta. Není ani jisté zda, případně kdy, byly odeslány. Pouze na začátku čtvrtého odstavce dopisu ze dne 20. srpna 1948, je možno číst nepřímé oslovení: „*V jednom ze svých projevů jste řekl, vážený pane gen. tajemníku, že jen a jedině práce a kladný postoj k lidově-demokratické republice určují hodnotu člověka.*“

Přestože byl Oldřich Barták zbaven funkce ředitele hospodářského družstva, musel ještě navíc 1. prosince odejít na „dobrovolnou“ půlroční brigádu do Škodových závodů. Po uplynutí lhůty, která měla zřejmě prokázat jeho kladný vztah k práci a k dělníkům, se vrátil do družstva v Plzni. Už nikoliv jako jeho ředitel nebo referent, ale jako pracovník oddělení distribuce brambor. Po krátkém čase byl však jmenován do funkce „vedoucího distribuce brambor“.¹⁹ V této funkci byl také 6. dubna 1950 zatčen.

Důvodem zatčení byl jeho styk „s agenty cizí moci“, konkrétně s agentem-chodcem Jiřím Jandou, s jehož pomocí udržoval bývalý agrární činovník František Procházka (v té době pobývajícím v uprchlických táborech v Německu) kontakty s domovem; mimo jiné i s Oldřichem Bartákem, jehož dobře znal již z doby první republiky. Státní bezpečnost však nezatkla Bartáka na podkladě Jandových výpovědí, ale naopak získané informace využila a na jejich podkladě přinutila Oldřicha Bartáka k podepsání vázacího aktu. Mezi výpovědi zatčeného Jiřího Jandy a podepsáním vázacího aktu Oldřichem Bartákem uběhly téměř čtyři měsíce. Nejistíme již, proč a za jakých okolností a jakými agenturními či úředními cestami došla StB k rozhodnutí navázat s Bartákem kontakt. Víme však, že „*Vázací návrh na AKP*“ (agenta kandidáta) počítal s jeho neochotou a odporem dobrovolně s StB spolupracovat. Jandova výpověď měla posloužit jako usvědčující materiál, který měl Bartáka ke spolupráci donutit.

Pokud by sama skutečnost této výpovědi (a z ní vyplývající důsledky) ho nepřiměly spolupracovat, vytvořila StB další kompromitující materiál s jeho jinou „trestnou činností“: „*Dále při realizaci případu – Slavomír – který byl dělán útvarem 402-A, vyšlo najevo, že Dr. ZIBRIN, jehož jedna síť byla realizována a agent zatčen, pověřil jednoho ze svých agentů v měsíci květnu 1949, aby navštívil v Plzni ředitele, od kterého měl přinést poznatky o výrobě radaru a letadel typu DAKAR. Zda-li k této schůzce došlo, není známo. Zde zatčený ZIBRINŮV agent Otakar RAMBOUSEK měl za úkol vejít ve styk s ředitelem BARTÁKEM.*“²⁰

18 Pro nedostatek jiného materiálu nelze případ plně rozkrýt. Strojopisné kopie v pozůstalosti rodiny.

19 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-5469 MV, Životopis ze dne 18. ledna 1951. Srov. ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV, Zápis o výpovědi ze dne 29. května 1950.

20 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV, vázací návrh ze dne 7. prosince 1949. Nikde v protokolech, jež se bezprostředně týkají Oldřicha Bartáka, se neobjevují →

Šlo nejspíše o denunciaci, jejímž prvotním účelem bylo, pod jakkoliv zlovou záminkou, dovést Oldřicha Bartáka ke spolupráci s StB. Vázací návrh v podstatě nepřipouští možnost odmítnutí a dikce jeho vyznění jasně predestinuje jeho příští osud:

*„BARTÁK je vázán na příkaz útvaru 701-A a bude donucen ke spolupráci tím, že věděl o činnosti Jiřího JANDY a ostatních shora uvedených agentů, kteří na něho byli vysláni. V případě, že by jmenovaný nepřistoupil na spolupráci s námi, bude zatčen pro účast na protistátní činnosti a spolupráci s zahraniční zprav. službou.“*²¹

Oldřich Barták vskutku podepsal „SLIB zavazující ke spolupráci s československou bezpečnostní službou.“²² Vázací návrh sepsaný 7. prosince 1949, byl podepsán o něco později – 15. prosince 1949. Tedy během jednoho týdne došlo k uskutečnění toho, co si (jak prokazují přinejmenším dochované materiály) Státní bezpečnost předsevzala. Přičemž jen zhruba víme, jakým způsobem proběhl akt seznámení Oldřicha Bartáka s orgány StB a podvolení se nátlaku, jemuž byl vystaven. Rozmar StB a její špatný smysl pro humor prokazuje zvolené konspirační heslo, jež bylo určeno k oslovování řídicího orgánu StB, s nímž měl Barták přicházet do styku, a který o těchto setkáních pořizoval agenturní záznamy – neboť toto heslo bylo právě „JANDA“. Ve spisu 970 419 jsou dochovány materiály, v nichž se jasně odráží „míra“ Bartákovy spolupráce s StB, můžeme-li tak eufemisticky označit něco, co bylo vynuceno.

Informace od svých agentů zaznamenávala StB do předtištěných protokolů, které nesly označení „List“. Podle předem stanovených kritérií bylo možno stanovit „výtežnost“ jednotlivých agentů spolu s mírou jejich ochoty spolupracovat, a současně bylo možno klasifikovat význam jejich informací pro agenturní potřeby StB. „List“ vyplňoval a do příslušných kolonek zaznamenával informace od spolupracovníků jejich „řídící orgán“, signovaný číselným kódem. „List“ formuláře uvádí všechna důležitá data a informace, potřebné k vyhodnocení zpráv:

„Útvar 607-A“ (do jehož kompetence náleželo úkolování agenta Oldřicha Bartáka).

„Řídící orgán 64 b“ (byl v kontaktu s agentem, bezprostředně mu zadával úkoly a vyhodnocoval jeho agenturní rozpracování).

„Značka agenta AKP, krycí jméno SEHNAL“ (přidělené mu na počátku zavázání se ke spolupráci).

Jednotlivé „Listy“ jsou opatřeny datem předání zprávy řídicímu orgánu. Pokud se jednalo o „List A“, byla zpráva rozepsána podle následujícího klíče:

1a Text,

1b Shrnutí,

2 Dokum. přílohy,

→ další skutečnosti, poznámky nebo cokoliv podobného, co by mohlo odkazovat k výše uvedenému spojení a ke špionážní činnosti na typu DAKAR.

21 Tamtéž.

22 Tamtéž. Viz dále v příloze.

- 4 Pozn. agenta,
- 5 Hodnocení,
- 6 Opatření.“

Jiný rozpis klíče obsahoval formulář „List B“:

- 1 Popis schůzky,
- 2 Hodnověrnost a chování agenta na schůzce,
- 3 Co sdělil agent mimochodem,
- 4 Úkoly, kladené agentovi,
- 5 Úmysly a návrhy říd. orgána ohledně dalšího použití agenta,
- 6 Odměna za zpravu,
- 7 Hotové výlohy agenta,
- 8 Hotové výlohy řídicího orgána.“

Pod jednotlivými čísly „Listu A“ nebo „B“²³ je zaznamenán průběh každé jednotlivé schůzky. Například „List B č. 1“ z vůbec Bartákovy první schůzky s orgány StB: „1: Za AKP bylo dojetu do jeho zaměstnání. Řídící orgán se mu představil jako orgán StB a vyzval jej aby šel s ním. Agent byl pak odveden k postranímu vchodu do budovy KV-NB a uveden do kanceláře ref. 40, kde již tento byl. Po schůzce byl odveden zpět k jeho kanceláři.

2: AKP byl s počátku překvapen a bylo na něm viděti vzrušení. Když byla AKP nabýdnuta [sic!] spolupráce a předložen v případě že by spolupráci s námi nepřijmul návrh do pracovního tábora, velmi se rozčílil [...] AKP se po delší době uklidnil a prohlásil, že je ochoten s námi spolupracovati ale jen v tom sektoru hospodářském, kde jest odborníkem. Na agentovi bylo po celou dobu viděti, že se bojí, že máme vědomost ježtž o jeho další činnosti. K agentovi nemám zatím důvěry neboť nám neřekl ničeho o svojí illeg. činnosti o které víme, že jest mu známa.

4: Agentovi byla určena příští schůzka na čtvrtek po jeho příchodu do Plzně a další mu budou uděleny po rozhodnutí útvaru 701-A.

5: Hodlám zařídit sledování AKP po dobu jeho pobytu v Novém Bydžově.“

V „Listu A č. 1“ jsou v kolonkách 1a a 2b uvedena jména osob v množství, v jakém se v následujících „Listech“ již neobjevují, a v kolonce 3 se nachází mimovolná

23 Tamtéž. List B č. 1, ze dne 17. prosince 1949. Číslo 4 uvádí nepodstatné informace k tématu práce, další čísla 6, 7, 8, nebyla z podstaty informace naplněna, což – zvláště u bodu 7. a 8., které ve všech „Listech“ zůstaly nevyplněny – dosvědčuje, že Oldřich Barták nepřijal po dobu trvání spolupráce, nezapomínejme že vynucené, žádnou odměnu.

explikace: „Zpráva byla získána od našeho spolupracovníka, který ji pronesl v debatě aniž by si uvědomil, že nás zajímá, (xxxxx)”²⁴

4: Agent poznamenal, že by se nemohl smířiti myšlenkou, že by někoho udával.“²⁵

Oba „Listy“ přes zdánlivou technickou a úřední objektivitu, kterou předstíraly i v době svého pořízení, umožňují po více než půl století nahlédnout do hloubi pochyb a úzkostí člověka – osamocенého a nepřipraveného podstoupit nerovný zápas se státní mocí nemající nad sebou ani v sobě žádné kontrolní mechanismy.

Ve stejný den, kdy se Oldřich Barták musel uvázat ke spolupráci zdánlivě dobrovolným závazkem²⁶ stvrzeným podpisem pod textem, v němž se hovořilo o „dobrovolných a vlasteneckých pohnutkách“, byl již „vyhodnocován a rozpracováván pro další úkoly“, aniž by – užíváme zde ahistoricky hypotézy – mohl ve svém vědomí obsáhnout všechny důsledky z této spolupráce vyplývající.

Dochované záznamy „Listů“ nás informují nejen o tom, jak si Státní bezpečnost představovala spolupráci s agentem AKP, jakým směrem se ho snažila úkolovat; nejsou to tedy jen záznamy technické a primární stránky spolupráce. „Listy“ tak bezděčně vypovídají o snaze Oldřicha Bartáka postavit se proti hrubé formě této spolupráce, o možnostech a schopnostech osamocенého člověka bránit své svědomí:

„List B č. 2, 14. 1. 1950

1: agent nepředal žádnou zprávu

2: K agentovy nemůžeme míti důvěru, neboť nám nepodal ježtě žádnou zprávu a chytřým způsobem se snaží orgána přesvědčiti, že v jemu určeném objektu HD nejsou žádné závady a vše probíhá velmi dobře. [sic!]

24 Tamtéž. Další text přeškrtnut. Také v ostatních prepisech originálů přeškrtnutý text označujeme v poznámce.

25 Tamtéž, „List A č. 1.“

26 „SLIB zavazující ke spolupráci s československou bezpečnostní službou: Zavazuji se dobrovolně a z vlasteneckých pohnutek ke spolupráci s československou bezpečnostní službou. Jako spolupracovník této služby beru na sebe závazek poslušnosti a věrnosti vůči mně nadřízeným orgánům bezpečnostní služby, stejně jako závazek mlčenlivosti o této spolupráci komukoliv. Jsem si vědom toho, že bez výslovného svolení mně nadřízených orgánů bezpečnostní služby nesmím o mé spolupráci a jejím obsahu vypovídat ani před soudem, ani před bezpečnostními a jinými úřady, počítaje v to nejvyšší orgány státní správy. Za nadřízeného orgána budu považovati osobu, která mně předložila tento slib k podpisu a kohokoliv, kdo mne osloví heslem: SEHNAL. Na toto heslo odpovím JANDA. Slibuji, že úkoly mně uložené budu plnit s vynaložením všech svých sil a podle nejlepšího svého vědomí a svědomí. Jsem si vědom toho, že porušení mlčenlivosti jest zradou státního tajemství, stíhatelnou podle zákona [...]“ (Text psaný kurzivou je tištěn červenou barvou, mimo osobních jmen; viz příloha dále).

3: Agent mě sdělil, že po naší první schůzce nebyl schopen práce a že měl celé vánoce pokračované. Dále prohlásil, že si srovnal se svým svědomím spolupráci s námi a že je ochoten pracovat s námi v hospodářském sektoru, kterému velmi dobře rozumí.“²⁷

(Formu spolupráce nikdy a nikde neurčoval a neurčuje agent, ale řídicí orgán, respektive v našem případě agenturní útvar StB):

„5: Agentu budeme v měsíci lednu zaměřovat na hospodářské družstvo v Plzni a v měsíci únoru budeme od něho chtít postupně zprávy o osobách o kterých se nám zmínil při první schůzce a o dalších osobách se kterými se stýká.“²⁸

Pokud si Oldřich Barták představoval, že se mu podaří míru spolupráce udržet na úrovni hospodářských referátů, poznal velmi brzo svůj omyl:

„2: Při předávání dalších úkolů znervozněl, zvláště tehdy když na něm orgán chtěl aby zhotovil kádrové posudky na zaměstnance kteří s ním pracují. Toto mu bylo vysvětleno, že to není žádné špiclovství, ale aby to bral tak jako když to chce jeho nadřízený, poté s tímto souhlasil.“

Při konkrétním požadavku ze strany řídicího orgánu však:

„[...] začal se vymlouvat [...] že k tomu nemá povahu [...] Po vysvětlení a usměrnění agenta mu řídicí orgán řekl, aby si do příští schůzky rozmyslel a na této se pak vyjádřil, je-li ochoten i v tomto směru s námi spolupracovat. Při svém odchodu byl agent velmi rozrušen a zapomněl si v pokoji aktovku, na kterou jej musel orgán upozornit. Agent se snaží vyhnouti se tomu, že by označil konkrétně osoby. (xxxx) podává jen zprávy (xxxx) informativní.“²⁹

V kolonce č. 5 nalezneme další požadavky útvaru 607-A StB, respektive zacílení a úkolování Oldřicha Bartáka:

„5: Agentu se budeme snažit zaměřit na CHVOJKU z min. zemědělství a budeme jej instruovat tak aby nám podával prostřednictvím CHVOJKY zprávy o závadách na tomto ministerstvu a o osobách které jsou na tomto ministerstvu zaměstnány.“³⁰

27 Tamtéž. List B č. 2 ze dne 14. ledna 1950.

28 Tamtéž. List A č. 2 ze dne 28. ledna 1950; uvádí přehled organizace přípravy distribuce brambor. Tyto informace nebyly pro StB z hlediska další spolupráce relevantní, viz List B č. 2, kol. 5.

29 Tamtéž. List B č. 3 ze dne 28. ledna 1950. Výmluvná je věta: „Spolupracovník na této schůzce kouřil, přesto že při zavázání řekl, že nekouří.“ Část textu přeškrtnuta.

30 Tamtéž. K tomu srov. List B č. 4 ze dne 13. února 1950: „2: Agent se choval během schůzky klidně [...], když byl vyzván k tomu aby se rozhodl [...] podávat zprávy prostřednictvím Chvojky z min. zemědělství, znervozněl a řekl, že si to dobře rozmyslel a že k tomu nemá povahu. Po vysvětlení, xx a přesvědčení s tímto však souhlasil a řekl, že prostřednictvím Chvojky tyto zprávy podávat bude.“

Zdůrazněme, že pan Chvojka patřil k velmi blízkým a dlouholetým Bartákovým přátelům. Ještě po bezmála dvaceti letech, na počátku roku 1968, si Oldřich Barták zapsal do deníku tyto věty, týkající se Chvojkovy osoby: *„Vzkaz z pošty – V 19. hod. příjezd! Jsem překvapen. Jsou vidět léta utrpení – jsou vidět ale i ty známé oči, široký úsměv. Sedí se, povídá –, Ovečka. Jsem doma [...] Sedí se, vypráví, jí, ale především se – vzpomíná – vzpomíná [...]“*³¹

Vratme se však z krátkého intermezza roku osmašedesát do let padesátých. „List A č. 3“ z 13. dubna 1950 podával velmi stručnou zprávu o distribuci brambor a o drobných závadách na pracovišti. Příloha „Listu“ obsahovala posudky zaměstnanců, které ale nebyly později ke spisu přiloženy, a nelze proto v současnosti zjistit, co bylo jejich obsahem.

V „Listě A č. 4“ z 10. března 1950 je zaznamenána informace, již získal Oldřich Barták při rozhovoru s pracovníkem ministerstva zemědělství Chvojkou. Těžko ale říci, zda šlo o ten druh informace, kterou od něj vyžadovala StB; zvláště byla-li to informace získaná prostřednictvím pracovníka ministerstva zemědělství. (A bylo by zajímavé vědět, jak na tuto – obsahem pravděpodobně irelevantní informaci – reagoval útvar 607-A.) Podstatou byly zprávy „o hospodaření na státním statku v Nýrsku“. Nejen, že to nebyly informace, jejichž výpovědní hodnota by spočívala ve „sdělení detailů práce na ministerstvu zemědělství“, zároveň se ani nijak nedotýkaly Chvojkovy osoby či jeho práce na ministerstvu. Šlo tedy sice o informaci pocházející z okruhu pracovníků, respektive „pracovníka ministerstva zemědělství“, tak jak znělo zadání úkolu agenta AKP, aniž by se však sdělená informace tohoto ministerstva a jeho pracovníků jakkoliv dotýkala.³²

Jednotlivé „Listy“ – a informace v nich vepsané – jsou jeden druhému podobny; a jen dílčí detaily, z povšechného hlediska ne tak podstatné, je obzvlášťnují. Souhrnně vypovídají o schůzkách v „jakémsi“ konspiračním bytě v Plzni, aniž bychom se dozvěděli, kde se tento byt nalézal. Z „Listů“ se dočítáme, že byt nesloužil pouze ke konspiračním schůzkám, ale že byl obýván nám neznámou paní. Zda věděla, k jakému účelu její byt sloužil, nevíme.

„Listy A č. 5. a B č. 5“ opakují mnohá fakta z předchozích zápisů – podezření „řídícího orgána“ o tom, že agent „nehraje čistou hru“. Zdůrazňuje se v nich slib mlčenlivosti, jemuž se Oldřich Barták upsal: „[...] upozorněn na zradu státního tajemství a na porušení slibu, který podepsal a byl upozorněn na to že jsou na to vyměřeny největší tresty.“

31 Deník Oldřicha Bartáka, Zápis ze dne 10. a 11. února 1968. „Ovečka“ byla přezdívkou pana Chvojky, („...první za tu dobu, co jsem doma...“, tj. osm let po návratu z vězení).

32 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV. List A č. 4. „1a: Spolupracovník mě sdělil, že při rozmluvě s Chvojkou mu tento řekl, že na státním statku v Nýrsku je [...] přiděleno 5 traktorů (nových), avšak špatným zacházením s těmito jsou v nynější době již 3 z těchto traktorů zničeny [...] uvedl konkrétní případ [...] vedoucí tohoto statku svěřil obsluhu traktoru brigádníkovi [...] aniž by se přesvědčil zda má tento řidičský průkaz. Teprve když brigádník s tímto traktorem [...] sjel do příkopu a celý traktor rozbil, se zjistilo, že nemá řidičský průkaz.“

Vypovídají ale i o tom, jakým způsobem (a beznadějně) se člověk snaží vyhnout nepříjemným úkolům, které z donucené spolupráce s StB vyplývaly: „[...] agent řekl, že nevěděl zda nás budou zajímati zprávy z toho oboru když se situace změnila tím že Chvojka nepracuje na zemědělství.“

Vzájemný poměr Státní bezpečnost vs. Oldřich Barták se vyznačoval obapolně nedůvěřivým vztahem, ani jedna strana si nebyla jista, s čím přijde na příští schůzce strana druhá. Z poměru předem rozložených a neměnných sil musel Oldřich Barták zákonitě svůj malý souboj se „svým řídicím orgánem“³³ (odehrávající se na každé další schůzce) prohrát. Šlo namnoze o „prohry“, o kterých často věděl pouze on sám. Snažil se je kompenzovat navenek nepostřehnutelnými nepatrnostmi – není například jediného „Listu“, v němž by se neobjevila poznámka o jeho pozdním příchodu na schůzku do konspiračního bytu. Jeho proher a ústupků bylo však více, než aby je mohla vynahradit drobná nepatřičná poštouchnutí – opoždění. Na začátku „zavázání“ nekouřil a v zápisech většiny „Listů“ se často objevuje věta vypočítávající, kolik právě na schůzce vykouřil cigaret.³⁴

Poslední „List B č. 6“ z 27. března 1950 není ani tak zprávou Oldřicha Bartáka o jiných osobách, jako o něm samém:

„2: [...] Hned na začátku schůzky ukazoval mě spolup. knihu která mu byla věnována v Novém Bydžově v den 20 let jeho služby v HD kde byl vedoucím pracovníkem a ve které bylo věnování podepsané všemy zaměstnanci. Také ukazoval výkaz práce HD v Nov. Bydžově za okupace ve kterém bylo psáno jak toto HD pomáhalo postiženým německou policií. Spoluprac. [...] stále snaží dokázat, že má kladný postoj k dnešnímu zřízení. Také na otázky které jsou mu kladeny a to na osoby se kterými se stýká odpovídá vyhýbavě. Spolupracovníkovi nemůžeme věřit neboť doposud neprokázal, že opravdu vypověděl vše co o osobách které jsou s ním ve styku ví a zatajuje nám různé skutečnosti o kterých máme vědomost. Také byl znova vyzván k tomu aby nám řekl zda neví o nějaké prot. činnosti a byl upozorněn na to, že (xxxx)³⁵ co by tato skutečnost pro něho znamenala.

33 Neznáme jeho jméno, jen cosi jako kód: 64/PL.

34 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV. „List B č. 6“ ze dne 27. března 1950: „1: Řídicí orgán se dostavil na schůzku v 17. 45 hod. do konspir. bytu, kde nebyl nikdo přítomen. Spolupracovník se dostavil do bytu v 18. 20 hod. a omlouval se tím, že mu 12 min. nejela žádná elektrika. Řídicí orgán nabýdl agentovi cigaretu kterou ten přijal a vykouřil pak během schůzky ještě dvě své. Během rozmluvy orgána se spolup. se dostavila do bytu jeho majitelka a zaklepala na dvěře. Orgán k ní vyšel a ona jej požádala aby jí dal dvě pozvánky na schůzi které ležely na stole. Když toto orgán vyřídil bylo pokračováno v rozmluvě. Po skončení rozmluvy a předání dalších úkolů spolup. byla schůzka skončena a spolupracovník opustil konspir. byt. Orgán odešel 5 min. po spolupracovníkovi“.

35 Dvě části textu jsou přeškrtnuty. Také v ostatních prepisech originálů, kde se objevuje text přeškrtnutý křížky, jej zaznamenáváme.

3: Spolupracovník mě sdělil, že byl také nemocen a to tím, že musí zde chodit na obědy do restaurace a že na to není zvyklý. Dále mě řekl, že by nyní když bylo vyřešeno to zda bude dále vedoucím distribuce brambor by se rád odstěhoval do Plzně neboť že takto musí (xxxx) se stravovati on zde a jeho rodina v Novém Bydžově, což jej také velmi zatěžuje.“³⁶

Pomyslnou spolupráci s Oldřichem Bartákem StB ukončuje přípis, sepsaný na psacím stroji:

„Krajská správa státní bezpečnosti,
Plzeň
2. odbor

Věc: Odůvodnění přerušení spolupráce.
Se spolupracovníkem BARTÁKEM Oldřichem, nar. 21. 8. 1904 v Černěvsi
byla přerušena spolupráce, jelikož tento byl 6. 4. 1950 zatčen pro spolupráci
s CIC.

náčelník 2. odboru
por. MATĚJKA Josef.“³⁷

Spolupráce, která byla ukončena zatčením Oldřicha Bartáka 6. dubna 1950, se vyznačovala obapolně disharmonickým přístupem obou subjektů. Státní bezpečnost požadovala informace o konkrétních lidech, konkrétních událostech a činech. Zvláště informace takové, které umožňovaly „rozpracovat“ jednotlivé osoby ve sféře dalších záměrů StB – ať již šlo o jejich následnou spolupráci s StB nebo jejich kriminalizování. Snahou Oldřicha Bartáka bylo tuto spolupráci dostupnými a nemnohými způsoby minimalizovat. Účast na spolupráci nevycházela v žádném případě z jeho podnětu nebo z prospěchu z ní, naopak spolupracoval z donucení, jako ostatně snad mnohé osoby postižené zájmem StB. Snažil se zachovat odstup a pokusil se vymezit určité mantinely této spolupráce; doufal, že ji bude moci udržet v neosobní oblasti technických otázek zemědělského hospodářství. Předpokládal, že se druhá strana spokojí s informacemi beze jmen, eventuálně povšechného rázu. Na této vlastní pozici setrval, a byl proto zatčen. Zde nemožno klást na pomyslné misky vah onu skutečnost, že oficiální důvod k zatčení se našel v jeho předchozích stycích s Jiřím Jandou, respektive s Františkem Procházkou.

Dne 3. dubna 1950 bylo rozhodnuto o zatčení Oldřicha Bartáka: „Protože v průběhu činné patrnosti zmíněného případu se nepotvrdilo, že by se dal Barták Oldřich použít ke spolupráci tak jak bylo zamýšleno, proveďte zatčení a výslech jmenovaného na

36 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV. List B č. 6 ze dne 23. března 1950. Část textu přeškrtnuta.

37 Tamtéž, nedatováno.

jeho skutečnou činnost v akci „SPOJ“. T. j. styk se zahraničím, podpora agrární emigrace, tak jak vypověděli zadržené spojky Janda a Pelášek.“³⁸

O tři dny později, 6. dubna v půl třetí odpoledne, byl Oldřich Barták se souhlasem Útvaru 701-A zatčen v Plzni, tedy v místě svého přechodného bydliště. Zatčení a prohlídku zatčeného provedl bezejmenný „org. 633“. Ze zápisu se dozvídáme, jaké věci měl Oldřich Barták v době zatčení u sebe:

„1 kožená náprsní taška,
1 kožené pouzdro (náprsní),
1 zrcátko s koženým pouzdem,
částku 10. 132 Kč,
[...]
ústřížek na maso v hodnotě 70 kg,
ústřížek na tuhy v hodnotě 110 g,
1 svazek klíčů,
1 klíč zvlášť,
1 kapesní nůž,
1 plnicí pero zn. „Propen“,
1 obyč. tužka s dřevěnou násadkou,
1 hřeben,
1 kožené rukavice,
1 obálka s fotografiemi, účty, korespondence a pod.“

Ale také, co měl na sobě, jak „org. 633“ vyplnil předtištěné údaje v zápisu:

„[...] výška a váha 174 cm 86 kg, barva vlasů černé – silně prošedivělé, barva očí modré, zuby opravené, zvláštní znamení pod nosem tmavý knírek, pokrývka hlavy šedý klobouk, svrchní kabát černý zimník, oblek šedohnědý s proužkem, obuv hnědé polobotky.“ „Důvod zatčení“ je konkretizován ručně psaným přípiskem: „[...] (spolupráce s agentem CIC).“³⁹

Souběžně se zatčením proběhla v bytě Oldřicha Bartáka v Plzni, v ulici Osvo-bozených politických vězňů (!) č. 28, domovní prohlídka. Pokud bychom považovali zápisy a časová uvedení o domovní prohlídce za zcela přesná (a pokud je vhodné brát zřetel a důraz na tyto údaje), museli bychom konstatovat, že tato domovní prohlídka předcházela zatčení, neboť proběhla – nebo alespoň byla započata – ve čtrnáct hodin,

38 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. VS-1130 KV-StB Plzeň (pod-vazek), Útvar 701-A/Útvaru 607-A, ze dne 3. dubna 1950. Šlo o realizaci, tedy ukončení akce SPOJ: „K výše uvedenému čj. sdělujeme, že jsme přistoupili k likvidaci a uzavření hesla uvedeného případu.“

39 Tamtéž. Zápis o zatčení, ze dne 6. dubna 1950. Rukou psaný přípisek je připojen k strojopisné formulaci vágního obsahu o podezření z protistátní činnosti. Šlo o častou praxi zatýkat občany bez řádného zatykače.

tedy o třicet minut dříve, nežli došlo k Bartákovu oficiálnímu zatčení. Mnohem důležitější je však skutečnost (v padesátých letech nikterak výjimečná a pro pochopení atmosféry doby příznačná), že k domovní prohlídce nebylo potřebí rozhodnutí soudu a mohla být vyšetřovacími orgány StB – zde z příkazu KV-StB Plzeň – vykonána „z vlastního popudu, ježto stávalo nebezpečí z prodlení“.⁴⁰

Seznam zajištěných věcí nebyl podle pořízeného soupisu nijak rozsáhlý; objevují se v něm pouze tři položky, jež jsou ve dvou případech sumarizovány všeobecným označením „*různé písemnosti, různé fotografie, [které – pozn. aut.] shledány nezávadnými a předány do vlastních věcí.*“ Určitým překvapením – z našeho hlediska, neboť tento případný důkazní materiál nebyl následně, ale ani později využit nebo jen vůbec zmiňován – je nalezení jedenácti kusů nábojů do pistole ráže 6/35 milimetrů, které byly předány V. oddělení (v materiálech není toto „V. oddělení“ blíže specifikováno). Je několik variant, jimiž je možno nález nábojů vysvětlit:

a) náboje byly v bytě skutečně nalezeny a jejich původ, včetně důvodu držení, musel být Oldřichem Bartákem natolik hodnověrně vysvětlen, že fakt jejich existence, který mohl být v průběhu vyšetřování velmi lehce použit u soudu, se již v následujících materiálech ve spisech Oldřicha Bartáka vůbec neobjevuje;

b) náboje mohly být podstrčeny, což by velmi snadno umožňovalo kompromitovat jejich údajného držitele; následně však nebyl jejich „nález“ z neznámých důvodů využit.

Nezaráží zde ani tak zápis o existenci „*jedenácti kusů nábojů*“, jako již zmiňovaná skutečnost, že jmenovaný seznam je jediný, v němž se existence takovýchto nábojů potvrzuje. Podobných „nálezů“ se dalo vždy snadno zneužít; často se pak stávaly zdánlivě „nezpochybnitelnými důkazy obžaloby“.

Postup ani forma vyšetřování Oldřicha Bartáka nebyly tedy údajným nálezem nábojů z neznámých důvodů ovlivněny. Jinak lze však možno celý postup jeho vazby a vyšetřování, jež je do značné míry založen na byrokratických procedurách, celkem dobře rekapitulovat. Spočíval především v neustálém nalézání, respektive vymýšlení si další a nové trestné činnosti, ale i zapojování dalších osob – obětí – do celého případu. Nejsnáze vystihneme tuto skutečnost, přirovnáme-li vyšetřování k roztahující se síti pavouka, v níž měly uvíznout osoby s Oldřichem Bartákem příbuzné, jeho známí a nakonec i osoby nejbližší.

Areál vazební věznice v Plzni Na Borech se nacházel nedaleko přechodného bydlíště Oldřicha Bartáka. Z ulice Osvobozených politických vězňů se zatčený dostal do míst, která sice neměla se svobodou nic společného, kde se ale skutečně nacházeli političtí vězni. Vyšetřovací orgány StB měly poměrně přesnou představu, jakým způsobem vést a směřovat vyšetřování Bartákova případu, který se stal součástí většího, již delší dobu „agenturně rozpracovávaného“ případu akce SPOJ.

40 Tamtéž. Jak zní předtištěná formulace na „*Protokolu o domovní prohlídce*“. Protokol o domovní prohlídce ze dne 6. dubna 1950.

Do této akce bylo zapojeno několik agenturních útvarů, minimálně Útvar 601-A, Útvar 607-A a Útvar 701-A, přičemž je pravděpodobné, že poslední uvedený měl na starost vedení a směřování celého případu akce SPOJ. Svědčí o tom zadávání úkolů a směřování vyšetřování, jak se v dokumentech jasně projevuje.⁴¹ Cíle a záměry, stejně tak i rozsah akce SPOJ, nejsou z dostupných materiálů plně zřejmé. Šlo nejspíše o eliminaci významných osob, u nichž StB předpokládala, že by mohly uplatňovat určitý vliv při zřizování, respektive proti zřizování jednotných zemědělských družstev a státních statků ve východních Čechách, zejména pak v okolí Poděbrad, Nymburka a Českého Brodu. Osoby perzekvované v akci SPOJ pocházely převážně z oněch sociálních a profesních skupin, proti nimž se po roce 1948 otevřeně a negativně, bez jakýkoliv skrupulí a naprosto bezohledně vymezila KSČ, a které se staly předmětem a nakonec i obětí jejího třídního boje. Šlo zejména o statkáře – namnoze bývalé – neboť na jejich statky byla již v roce 1948 uvalena státní správa, pokud se ovšem tyto statky nestaly předmětem pozemkové reformy prováděné po roce 1945. Do druhého okruhu osob perzekvovaných v akci SPOJ patřili ředitelé hospodářských družstev. Obě skupiny si byly profesně, ale i stranicky blízké – byli v nich převážně předváleční členové agrární strany a v mnohém je spojoval principiálně odmítavý postoj k nově nastolenému režimu.

Představitelé tohoto nového režimu si uvedených skutečností byli také plně vědomi a užili proti svým odpůrcům (v Československu do té doby naprosto bezprecedentně) bezpečnostních složek státu. V soudobých podmínkách to neznamenal nic jiného, nežli praktikování mocenského boje mimo standardní podmínky parlamentní demokracie. Jedním z příkladů, na němž jsou jasně patrné aspekty třídního boje a zneužití nově nabyté moci, je i uváděná tzv. akce SPOJ.

Nevíme, zda byly do oblasti realizací a cílů ustanovených pro akci SPOJ zakomponovány úkoly zajišťující odhalení a přerušení, popřípadě využití předpokládaného napojení sledovaných osob na skupiny zahraniční emigrace, nebo zda tento problém vyvstal až po zatčení Jiřího Jandy, a byl později sekundárně začleněn do již probíhající realizace akce SPOJ.⁴² Z doposud dostupných pramenů je možno konstatovat, že teprve zatčením a výsledkem Jiřího Jandy došlo k rozšíření akce SPOJ, přičemž Oldřich Barták mohl být z vícero důvodů do již probíhající „realizace“ velmi lehce začleněn. Jako ředitel

41 Tamtéž. Nemůžeme za současného stavu poznání vnitřní struktury StB dostatečně popsat a vysvětlit hierarchii jednotlivých agenturních útvarů, rozdělení jejich kompetencí, včetně jejich personálního obsazení. K úloze Útvaru 701-A srov. namátkou dokument Akce SPOJ, Útvar 601-A/Útvar(u) 701-A, ze dne 22. září 1950: „V dalším výsledku Bartáka jest pokračováno ve Vámi určeném směru. Barták však odmítá, že by organizoval nějakou skupinu. Dále žádám o sdělení dalších poznatků, které budou na něj získány, případně souhlas k vypracování trestního oznámení.“

42 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. VS-1130 KV-StB Plzeň (podsvazek). Srov. již citovaný dokument Akce SPOJ – realizace, Útvar 701-A/Útvar(u) 607-A, ze dne →

hospodářského družstva a bývalý člen agrární strany totiž profesně i soukromě znal osoby v akci SPOJ „realizované“. Připomeňme, že Barták byl původem Východočechem a s dotčenými se setkával v restauraci U Soukupů v Hybernské ulici při svých návštěvách Prahy. Na druhou stranu se však případ Oldřicha Bartáka zřejmě s cíli akce SPOJ míjel, a proto došlo poté, co byl zatčen, ještě k jeho dalšímu „rozpracování“ a „rozpracování“ i dalších osob s ním porůznu spojených. Jen tak bylo totiž možno „rozšířit jejich trestnou činnost“ a následně tak rozmnožit počet osob, včleněných do tohoto případu. Nešlo v žádném případě o náhodný nebo dokonce chaotický postup, v němž by jednotlivé složky StB, v našem případě agenturní útvary, pracovaly nekoordinovaně:

„Výslech zaměřujte na jistého Dr. Maryšku z min. zemědělství v Praze, který se zajímá o bytí Procházky v Německu. Na jmenovaném má eminentní zájem útvar 701-A. Žádáme, aby po zatčení a výslechu Bartákově byla nám zaslána zpráva s protokoly ve dvojím vyhotovení [...]“⁴³

V průběhu vyšetřování používala StB výpovědi konfidenta, přičemž nebylo nijak zatajováno, „[...] že byly agenturní cestou získány další poznatky“, aniž by tyto „poznatky“ byly bezprostředně konfrontovány s výpověďmi dotčeného: „Dále žádám o sdělení, zda má být Barták k uvedeným skutečnostem vyslechnut, neboť i jeho obsazení bylo zrušeno.“⁴⁴

Postupným navštěvováním osob, jmenovaných v protokolech konfidenta, docházelo k prošetřování skutečného stavu věcí. To prováděly jiné agenturní útvary Státní bezpečnosti, nemající povědomost o tom, za jakých podmínek výpovědi vznikly, a jak dalece je suma výpovědí ovlivněna nikoliv skutečnostmi samými, ale záměry jiného agenturního útvaru. Dne 7. července 1950 navštívil agent StB sestřenici Oldřicha Bartáka paní Svěcenou-Šabatovou a 24. července jeho bratra Josefa Bartáka.⁴⁵ Do akce SPOJ bylo posléze zapojeno i KV StB v Hradci Králové:

„Dále bylo získáno nové napojení v akci ‚SPOJ‘ na Novobydžovsko, kraj Hradec Králové, kam byl vyslán asi před třemi týdny agent chodec ze zahraničí [...] s úkolem přes některé osoby v Novém Bydžově se napojit na BARTÁKA. S KV-StB Hradec jsme se dohodli, že bude šetřit po této stránce nezávislé na šetření prováděné na základě zpravodajské hry s BARTÁKEM ve vězení. Mimo to jsme získali doposud neproověřenou zprávu, že do Nového Bydžova dojížděla neznámá blondýna [...], která se však k žádné trestné činnosti vůbec nedoznává [...]“⁴⁶

Ušetření tohoto zájmu nezůstali ani Bartákovi spolupracovníci z Hospodářského družstva v Plzni, kde je navštívil spolupracovník StB, vydávající se za jeho známého:

→ 3. dubna 1950 s obdobným dokumentem: Akce SPOJ – zatčení, Útvar 601-A/Útvar(u) 607-A, ze dne 3. dubna 1950.

43 Tamtéž.

44 Tamtéž. Akce SPOJ – další poznatky, Útvar 607-A/Útvar(u) 701-A, ze dne 20. června 1950.

45 Tamtéž. Akce SPOJ – pokyny, Útvar 701-A/Útvaru 607-A, ze dne 4. srpna 1950.

46 Tamtéž. Akce SPOJ, Útvar 701-A/Útvaru 607-A, ze dne 14. září 1950.

„Dne 12. srpna 1950 navštívil spolupracovník v Touškově v HD vedoucího Sýkora [...], že jej k němu na doporučení Bartáka posílá Čechil s distribuce brambor, a že má za úkol od Bartáka, se kterým byl ve vězení, aby od něj vyzvedl zprávy pro Dr. Zenkla a Dr. Černého. Sýkora byl dle spolupracovníka s počátku velmi nedůvěřivý a spolupracovníkovi říkal, zda to není na něho nějaká bouda. Po vysvětlení, když jej spolupracovník skutečně přesvědčil, že je Barták zavřený, rozvedl spolupracovník dále rozhovor, že Barták mu říkal, aby před svým odchodem do zahraničí navštívil Čechila a tento, že jej seznámí se Sýkorou, který mu předá nějaké zprávy [...] Po tomto se Sýkora uklidnil, avšak spolupracovníkovi řekl, že žádné zprávy do zahraničí nemá a že Bartáka znal jen povrchně. Po té se spolupracovník s Sýkorou rozloučil a požádal jej aby o jejich rozhovoru s nikým nemluvil.“⁴⁷

Vedle toho byl na Bartákovu celu nasazen agent (bonzák), který podepisoval zřejmě předem připravené protokoly, dokumentující trestnou činnost Oldřicha Bartáka. Šíří trestné činnosti, která mu byla připisována, se o něco později dostalo zájmové a bezelstné poznámky, v níž je demaskována nesmyslnost obvinění:

„Důvěrná sdělení ve vězení svému spoluvězni jeví se nám jednak jako vychloubání, což je u vězňů běžné, a jednak jako snaha, aby dokázal oznámit agrární emigraci, že je politickým vězněm, aby jako s takovým bylo při eventuálním převratu počítáno.“⁴⁸

Zaráží určitá otevřenost poznámky (ve smyslu nezakrytého sdělení mezi jednotlivými útvary StB) přiznávající existenci pojmu „politický vězeň“. Nedovedeme určit, do jaké míry se v uvedené poznámce odráží vlastní nejistota aparátu StB, a do jaké míry se vychází ze zpravodajských zjištění (třeba i špatných), eventuálně z rozboru zahraničně politické situace počátku padesátých let 20. století.

Nevíme ani, zda průběh vyšetřování mohly ovlivnit vnější okolnosti, jež se mohly vyskytnout mimo sféru působnosti a kompetence StB. Nevíme také, bylo-li vyšetřování ovlivňováno vnitřními vztahy mezi jednotlivými agenturními útvary, anebo zůstával-li celý průběh vyšetřování pevně pod kontrolou a v režii jednoho řídicího útvaru. Víme však, že jednotlivé informace předávané jiným útvarům StB v podobě písemných „hlášení, zpráv, pokynů a realizací“ ne vždy vycházely z hodnověrných zdrojů. Často se zakládaly na nepravdivých informacích a co více, nelze pochybovat, že o těchto nepravdách jednotlivé útvary nevěděly. Je na místě otázka, zda tuto praxi můžeme přičíst k nedostatkům úředního postupu, nebo se předem počítalo se zámerným užitím nepřesných údajů, u nichž se předpokládalo, že se stanou předmětem dalšího „rozpracování“, realizovaného již u jiného agenturního útvaru. Nasvědčovalo by tomu hierarchické schéma vyšetřování, v tomto případě nadřazení Útvaru 701-A útvarům ostatním, alespoň v akci SPOJ. Formální úprava agenturních zpráv zasíla-

47 Tamtéž. Akce SPOJ – zpráva, Útvar 607-A/Útvar(u) 701-A, ze dne 22. srpna 1950. Pokud by Sýkora setkání neoznámil úřadům, dopustil by se trestného činu. A tak i poslední větu spolupracovníka o tom, aby „Sýkora o jejich rozmluvě s nikým nemluvil“, je možno chápat jako provokaci.

48 Tamtéž. Akce SPOJ – pokyny, Útvar 701-A/Útvar(u) 607-A, ze dne 4. srpna 1950.

ných si mezi jednotlivými útvary nedovoluje výše uvedený předpoklad jasně potvrdit. Jde o odvození, vycházející z dílčích indicií v podobě častých nepřesností ve výpovědích, a z následného zadávání úkolů Útvaru 607-A, které z takovýchto výpovědí vycházely. Určitý vliv vnějších okolností na průběh vyšetřování lze rovněž odvodit z následující instrukce:

„Velmi závažné se jeví to, že ze zahraničí měly být doručeny volací značky, kterými se měl BARTÁK pomoci vysílačky napojit na PROCHÁZKU. Musel tedy již BARTÁK do zahraničí hlásit, že má on, nebo někdo ze skupiny k dispozici vysílací stanici. Při výslechu zaměřte se intensivněji na tento bod. Bez našeho vědění neprovádějte až na další, žádné šetření v kraji Hradec Králové v této věci, aby se naše šetření nekřížilo.“⁴⁹

Nápadné v tomto směru je, že se o vysílačce dozvídáme (spolu s následnou odpoovědí) pouze z jednoho zápisu. A opět, stejně jako v analogickém záznamu o „nálezu jedenácti nábojů“, vyznívá vše do ztracena: „Dále byl Barták také vyslýchán k jeho napojení na Procházku a k vysílačce, což zatím popírá.“⁵⁰

Naše informace o podmínkách Oldřicha Bartáka ve vazební věznici v Plzni Na Borech by zdaleka nebyly úplné, pokud by se odvozovaly pouze z interních materiálů StB, vzniklých v době vyšetřování. Neboť, jak nemusíme jistě zdůrazňovat, jsou to materiály značně jednostranné, přestože i jejich výpovědní hodnota je v nejednom případě nezastupitelná. Nelze z nich samozřejmě vyčíst nic o okolnostech vyšetřování, zda-li se řídilo neměnnými pravidly, stejně tak jaké formy nátlaku a násilí byly při vyšetřování užity. Nevíme nic o reakcích vyšetřovaného na předkládaná obvinění, ani jakým způsobem se mohl nařčení vyšetřovatelů bránit. V tomto ohledu jsou záznamy značně (a záměrně) indiferentní. Víme ale dost o podmínkách a způsobech vyšetřování v padesátých letech dvacátého století. Víme dost o tom, že **záměr vyšetřovatelů byl nadřazen hodnotě důkazu**. Nelze proto pochybovat o tom, že pokud by byl kladen důraz na náboje nalezené – údajně – při domovní prohlídce, a na vysílačku, s jejíž pomocí měl Oldřich Barták navazovat spojení s Františkem Procházkou, že by se v průběhu vyšetřování a později i u soudního přelíčení nenalezlo dostatečně množství prostředků a sil, jak dovést vyšetřování do „zdráného konce“. Na otázku: Proč se tak (možná) nestalo?, však neznáme odpověď.

Vedle oficiálního, dobově podmíněného hlediska a pohledu na průběh vyšetřování a vazby, existuje ještě jeden pohled na tyto skutečnosti, a to přímo osobní prožitek vyšetřovaného. Případně svědectví, pokud se zachovalo, vybízí přímo ke konfrontaci s oficiálně vedenými materiály StB. V případě Oldřicha Bartáka je takové svědectví dochováno a umožňuje nám konfrontaci provést. Zaznamenal totiž svá písemná svědectví o vazbě a vyšetřování při podání písemné žádosti o revizi svého případu v roce 1956. Žádost byla adresována Generální prokuratuře v Praze a Oldřich Barták v ní krátce, avšak jasně, poukazuje na tehdejší metody vyšetřování:

49 Tamtéž. Akce SPOJ, Útvar 701-A/Útvar(u) 607-A, ze dne 14. září 1950.

50 Tamtéž. Akce SPOJ, Útvar 607-A/Útvar(u) 701-A, ze dne 2. října 1950.

„Já sám vím, jak i u mne bylo přiznání [...] během vyšetřování právě v Ruzyni vy-máháno a vynucováno. Mně samotnému nebylo dovoleno po celou dobu pobytu (skoro 3 měs.) si vůbec sednout, musel jsem celých 16 hodin denně chodit, nesměl se opřít, bez jediné vycházky, bezdůvodně zavírán a držen v temnici o vodě a v zimě, což vše přivodilo veliké a bolestivé otoky celých nohou, takže jsem byl fyzicky i duševně zcela vyčerpán. Když jsem jednou v důsledku nesnesitelných bolestí požádal, abych si mohl sednout ale- spoň při výslechu, byl jsem odmítnut slovy: „Vaše výpovědi jsou takového a toho druhu, že Vám ani toho nepovolím!“⁵¹

Oldřich Barták se v žádosti prokuratury odvolává na proklamované zásady „so- cialistické zákonitosti“ a přímo upozorňuje na „porušení par. 94 tím, že na mne byl vykonáván psychický nátlak, že jsem byl fyzicky týrán a to jak na STB v Plzni, tak i v Ruzyni [...]“⁵²

Zde popisované metody se užívaly při vyšetřování naprosto běžně a jejich cílem bylo vynutit na „vyšetřovanci“⁵³ přiznání, které se nejednou stávalo hlavním prokurá- torovým důkazem. Vedle fyzického nátlaku vystavovali vyšetřovatelé vězně i nátlaku duševnímu, jež byl neméně účinným prostředkem manipulace. Je známo, že Oldřichu Bartákovi bylo dlouhodobě odpíráno setkání s manželkou a dětmi, stejně tak mu byla několik měsíců zadržována korespondence poté, co se vyšetřovatelé StB snažili vnést mezi oba manžele pocit nejistoty, obav a odcizení. Za takových okolností se na konci roku 1950 schylovalo k soudnímu přelíčení s Oldřichem Bartákem, které se mělo ko- nat před Státním soudem v Praze.

Ve vyšetřovacím spisu vše mělo a má své místo: v jednotlivých, pečlivě vedených materiálech se postupně vršily domnělé důkazy o vinách „vyšetřovanců“, kteří měli po- sléze stanout před soudem, kde jim měly být tyto viny dokázány. Je tomu tak i ve vy- šetřovacím spise Oldřicha Bartáka. Avšak mezi tím, co jsme schopni vyčíst ze spisu, a skutečností, panuje rozpor. Na jedné straně účelově zaznamenaná lež o údajné spra- vedlnosti, a na straně druhé člověk tuto skutečnost prožívající. Oldřich Barták si byl vědom, že jeho provinění, jakkoliv zveličovaná, neměla v konečném součtu onu váhu, kterou jí připisovali vyšetřovatelé. Nepřiznal se k domnělé vysílačce, popřel také účast v protistátních skupinách. Styky s Františkem Procházkou se snažil bagatelizovat na nej- nižší možnou míru. Těžko říci, s jakými nadějemi či obavami hleděl k nadcházejícímu soudnímu přelíčení, jež se mělo konat v prosinci roku 1950. Mělo se konat, ale nekonalo. Ve vyšetřovacím spise StB neexistuje o tomto chystaném přelíčení jediná přímá indicie, nebýt jednoho krátkého odstavce v protokolu Krajského soudu v Praze až z roku 1969.

Dne 28. listopadu 1950 měl být Oldřich Barták dopraven z vazební věznice v Plzni Na Borech do věznice Státního soudu v Praze. „Otevřený příkaz“ určoval, aby

51 NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51; NA, f. Státní prokuratura, nezpra- cováno, spisová značka Spt I/I 78/50, Žádost o revisi procesu. Části vět později kdosi podtrhl.

52 Tamtéž.

53 Dobově užívaný termín.

eskoru provedl jeden příslušník SNB, který měl vězně převzít v pět hodin ráno. Náklady na cestu a mzdu příslušníka byly vyčísleny na 700,- Kč a částka byla uhrazena v podobě zálohy správou Krajského soudu v Plzni.⁵⁴ V této době měl již státní prokurátor vypracovanou žalobu:

„Státní prokurátor v Praze žaluje Oldřicha Bartáka [...]

z toho, že v roce 1949 od dubna do října v Plzni a v Praze stýkal se opětovně s agenty cizí zpravodajské služby, kteří byli k němu vysláni ze západního Německa bývalým velkostatkářem P., příslušníkem zrádné poúnorové emigrace, usilující v zahraničí ve spojení s exponenty západních kapitalistických mocností o svržení lidově demokratického zřízení a obnovení kapitalismu v Československu. Poskytl těmto agentům hmotnou i peněžitou podporu [...] podal [...] písemnou zprávu o výsledku žní a o žňových výnosech v ČSR v roce 1949, o výsledku sklízni okopanin [...] informoval jej i o poměru československých zemědělců k vytvoření Jednotných zemědělských družstev. [...] Věděl při tom, že těchto zpráv a informací má být využito zrádnou emigrací nebo exponenty cizí moci [...] k rozvrácení československého lidově demokratického zřízení, a že [...] [zprávy – pozn. aut.] měly před cizí mocí zůstat utajeny [...]

Tím se dopustil

- 1) zločinu velezrady podle § 1, odst. 2, odst. 1 lit. a), zák. čís. 231/48 Sb.*
- 2) zločinu vyzvědačství podle § 5, odst. 1 téhož zákona.“⁵⁵*

Den před Bartákovým převozem z Plzně do Prahy, tedy 27. listopadu 1950, bylo stanoveno datum hlavního přelíčení na 15. prosince 1950, ale o dva dny později (29. listopadu) státní prokurátor rozhodl: „S nařízením hlavního líčení v této věci budiž sečkáno až na další pokyn zdejšího úřadu.“⁵⁶ A dne 14. března 1951 byla již vyhotovená žaloba na Oldřicha Bartáka stažena.

Na otázku, proč došlo k odložení soudního přelíčení, nenalezneme odpověď v žádném ze spisů, jež byly v padesátých letech na osobu Oldřicha Bartáka vedeny. A jak bylo výše zdůrazněno, ve spisech StB se tato skutečnost o „odloženém přelíčení“ vůbec neobjevuje.⁵⁷ Existuje jen jeden výše zmíněný zápis, který poodhaluje zákušnou machinaci vedoucí k odvolání soudního přelíčení s Oldřichem Bartákem. Je to

54 NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51. Otevřený příkaz ze dne 27. listopadu 1950.

55 NA, f. Státní prokuratura, nezpracováno, spisová značka SPT I/I 78/50 – 1. Žaloba ze dne 18. listopadu 1950.

56 Tamtéž.

57 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. VS-1130 KV-StB Plzeň, předmět: Výslech Oldřicha Bartáka, ze dne 28. listopadu 1950. Mimo jiné, tužkou psané věty: →

„Protokol o výslechu obviněného“ z roku 1969, v němž je pro účel rehabilitace zachycena Bartákova výpověď o skutečnostech jeho zatčení, vazby a soudního přelíčení. V odstavci „K věci“ je jeho popis uvádějící okolnosti, za jakých došlo k odložení inkriminovaného soudního přelíčení:

„Pokud se pamatuji, někdy v půlce prosince 1950 jsem byl převezen do Prahy ke státnímu soudu a měl jsem být pro tento zločin souzen. Když jsem byl v čekárně před jednací síní, bylo mi náhle sděleno strážným, který mně předvedl, že hlavní líčení se konat nebude, aniž mi oznámil důvod této změny. Na to jsem byl převezen do věznice v Ruzyni a byl jsem vyšetřován pro další zločin velezrady podle § 1 zák. č. 231/48 Sb. Při tom mi bylo příslušným referentem sděleno, že mě nenechají, abych jim odešel jen se 4 roky.“⁵⁸

Je opravdu těžké vžít se do myšlení vyšetřovatelů, kteří rozhodovali o osudu tisíců nevinných lidí. Proč v tomto případě došlo k odložení soudního přelíčení? Možno v tom vidět další důkaz moci, zvláště a bezpráví, jehož se orgány moci dopouštěly. Je však s podivem, proč byl Oldřich Barták veden k soudu, kde se v čekárně soudní budovy připravoval na zahájení hlavního přelíčení, když bylo již před více než dvěma týdny příslušnými orgány rozhodnuto, že toto přelíčení bude odloženo. Nelze očekávat, že vše je i s odstupem času logicky zdůvodnitelné. Hlavní důvod přerušení soudního přelíčení je však zcela zřejmý – snaha „zapojit“ Oldřicha Bartáka do další trestné činnosti. Zapojit ho do určité skupiny, jež by se následně stala předmětem jiného soudního jednání, na jehož konci by soud mohl vyřknout vyšší trest, nežli byl trest předchozí, snad skutečně čtyřletý. Plně je vysvětleno, proč na deskách spisů Oldřicha Bartáka, které vedla StB při vyšetřování v Plzni, byl přeškrtnut nadpis „Oldřich Barták a spol.“ a naopak bylo připsáno konkrétní jméno: „a Jaroslav Fadrhonc“. Vyšetřovatelé StB našli další oběť vhodnou pro své záměry a vytvořili z obou mužů „protistátní skupinu“. Vůbec nevadila skutečnost, že se oba muži takřka neznali...

„JUDr. Fadrhonc Jaroslav, nar. 23. července 1911 v Nymburce, přednosta sociálně právního oddělení ministerstva zemědělství, posledně bytem v Praze II, Opletalova ul. čp. 9,“⁵⁹ a Oldřich Barták se stali v ruzyňské věznici v Praze v rukou vyšetřovatelů StB nedobrovolně společníky. Oba muži později mohli vydat svá svědectví o způsobech hrubého a nelítostného nátlaku, jehož se stali obětí při vyšetřování.

Výběr a zařazení Oldřicha Bartáka a Jaroslava Fadrhonce do jedné malé protistátní skupiny mělo z hlediska vyšetřovatelů jistou logiku. Oldřich Barták se přiznal ke stykům s Františkem Procházkou, který byl bratrancem Jaroslava Fadrhonce. Navíc oba muže spojovala činnost na exponovaných místech v zemědělství, přičemž jistou roli tu mohly hrát určité vazby (spíše domnělé) na bývalé vedoucí příslušníky agrární

→ „[...]zařadit, aby B. nebyl zatím souzen“ [podpis nečitelný], která se objevuje na konci žádosti vyšetřovatelů 2. oddělení KV-StB v Plzni.

58 Tamtéž, Protokol o výslechu obviněného ze dne 15. ledna 1969.

59 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-5469 MV. Předmět: JUDr. FADRHONC..., ze dne 18. ledna 1951.

strany, jejímiž oba byli kdysi členy. Spojovalo je „příliš mnoho indicií“, kvůli nimž se dostali do soukolí, na jehož konci se jim dostalo označení „protistátních živlů“:

„[...] kteří jako bývalí příslušníci agrární strany a obhájci kapitalistických zájmů, neztotožňovali se s nově nastoupenou cestou u nás a především ve svém vlastním sobeckém zájmu si přáli návrat starých, pro ně t.zv. zlatých časů předmnichovské republiky.“⁶⁰

K obvinění sice nestačila jen prázdně bombastická slova, nebylo však ani třeba důkazů, pouze vlastní přiznání obžalovaného.⁶¹ Stejně tomu bylo u Fadrhonce a Bartáka, v jejichž případech lze označit vyšetřování za donucování, jak v dobových protokolech dosvědčují užité slovní obraty: „Při výslechu bylo zjištěno [...] během výslechu doznal [...] Během dlouhodobého, tvrdošijného popírání doznal [...]“⁶²

Zastavme se u přípravy soudního přelíčení, které mělo za úkol odsoudit „protistátní skupinu“ Oldřicha Bartáka a Jaroslava Fadrhonce. Pro jeho podklad byly pořízeny protokoly: – „Zápisy o výpovědi“ – v podobě otázek a odpovědí. Jednotlivé věty značně volně, krátce a hlavně v nepřátelském tónu, bez nejmenší zmínky o možných polehčujících okolnostech, rekapituluji podle záměru vyšetřovatelů StB trestnou činnost obou „vyšetřovanců“.

Po otázce: „Co vás vedlo k tomu, že jste tak ochotně pomáhal těmto zločinným živlům?“ Následuje věta (vyhněme se označení „odpověď“): „K tomu, že jsem těmto zločincům pomáhal tak ochotně, mě vedlo to, že jsem nikdy nesouhlasil s lidově demokratickým zřízením a jako starý příslušník agrární strany jsem byl stoupencem kapitalistického řádu a sám jsem si přál jeho návrat.“⁶³

Podobné věty se v textu „Zápis o výpovědi“ neustále opakují a faktografické části protokolu jsou naprosto neobjektivním zkrácením a propletením několika událostí, jež měly kdysi určité reálné jádro. Celý případ Oldřicha Bartáka tak, jak jsme se jej pokusili v předchozích kapitolách rekonstruovat, se tu zcela ztrácí a stává se do značné míry stafáží frází, denunciací a zlych úmyslů...

60 Tamtéž.

61 STRUSKA, V.: *Několik poznámek k Vyšinského teorii nepřímých důkazů*. In: *Stálá mezinárodní konference o zločinech komunismu*. Sborník přednášek a dokumentů. Kutná Hora 1991, s. 144–149. Andrej Vyšinskij prohlašoval „doznání obžalovaného za vrcholný důkaz“. Jeho získání bylo zcela v rukou StB, jejíž činnost nikdo nekontroloval, a způsob „získání přiznání“ je dnes už dostatečně znám. V přípravném řízení zcela zaniklo právo na obhajobu, podobně jako presumpce nevinny existovala jen na papíře Sbírky zákonů. Citováno z edice Sešity ÚDV, VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*, Sešity č. 8, 9, 10, ÚDV PČR, Praha 2003, 2004, kde více o sovětském soudnictví jako vzoru pro soudnictví v ČSR.

62 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-5469 MV. Předmět: JUDr. FADRHONC..., ze dne 18. ledna 1951. Jakkoliv metody zde používané lze označit za naprosto nepřiměřené, nebylo v tomto případě použito k donucení nejbrutálnějších metod přiznání, jakým byli vystaveni v jiných případech jiní vězni.

63 Tamtéž. Zápis o výpovědi Oldřicha Bartáka ze dne 18. ledna 1951.

„*Trestní oznámení*“, v němž je rekapitulována trestná činnost Jaroslava Fadrhonce a Oldřicha Bartáka, je opatřeno stejným datem vzniku, jako Bartákův „*Zápis o výpovědi*“. Oba materiály byly pořizeny souběžně 18. ledna 1951, u čehož bychom se z hlediska kapacity a zvládnutí proniknutí do podstaty trestných činů mohli pozastavit, kdybychom nevěděli, že šlo o předem připravené formality. Nebylo by ani překvapivé, kdyby všeobecné a shrnující „*Trestní oznámení*“ (sepsané 12. prosince 1950), jež muselo korespondovat se „*Zápisem o výpovědi*“ Jaroslava Fadrhonce, vzniklo již před výpovědí Oldřicha Bartáka. Teprve po těchto dvou materiálech mohl být sepsán „*Zápis o výpovědi*“ s Oldřichem Bartákem. Důvodem naznačeného postupu mohlo být sladění jednotlivých podstat trestných činů a přiznání se k nim; a to ani ne tak ze strany obou obviněných, jako z potřeby jednotlivých argumentací a formulací vět v otázkových protokolech, respektive „*Zápisech o výpovědích*“. Nejenom, že se ve všech třech dokumentech setkáváme s totožnou dikcí, ale i celková vnější úprava, včetně rukopisných poznámek, je naprosto identická. V textu „*Zápis o výpovědi*“ Jaroslava Fadrhonce se z hlediska obsahu (tedy ve výčtu a přiznání se k trestným činům) setkáváme s okruhem stejných osob jako v případě Oldřicha Bartáka. Soud, který proběhl 11. dubna 1951, tak v plném rozsahu uznal vinu obžalovaných:

*Rozsudek
Jménem republiky.*

Státní soud v Praze, senát VI, uznal po hlavním líčení konaném dne 11. dubna 1951, takto právem:

Obvinění

1/ JUDr. Jaroslav Fadrhonc [...]

2/ Oldřich Barták [...]

oba t. č. ve vazbě státního prokurátora

jsou vinni, že

I. se navzájem spolčili a s dalšími osobami, aby se pokusili zničit nebo rozvrátit lidově-demokratické zřízení, společenskou a hospodářskou soustavu republiky, zaručené ústavou,

II. Oldřich Barták kromě toho nepřímou vyrazil cizí moci státní tajemství,

čímž spáchal i

ad. I/ oba obvinění zločin velezrady podle § 1 odst. 2, odst. 1 c/ zák. č. 231/48 Sb,

ad. II/ Oldřich Barták též zločin vyzvědačství podle §. 5 odst. 1 cit. zák.

odsuzují se

oba podle ustanovení § I odst. 1 zák. č. 231/40 Sb, Oldřich Barták se zřetelem k ustanovení § 34 zák. č. 117/52 ř. s. a oba obvinění se zřetelem k ustanovení §12 a 18 odst. 1 tr.z. k trestu odnětí svobody, a to:

JUDr. Jaroslav Fadrhonc v trvání 12 (dvanácti) roků,

Oldřich Barták v trvání 14 (čtrnácti) roků.

Podle ustanovení § 48 zák.č. 231/48 Sb se u obou obviněných vyslovuje konfiskace celého jmění. Podle ustanovení § 47 zák. č. 231/48 Sb se ukládají oběma obviněným též tresty peněžité, a to každému v částce 10.000 Kčs, které se v případě nedobytnosti změni v náhradu na trest odnětí svobody v trvání 20. dnů [...] “

Kromě těchto trestů byli oba zbaveni na dobu deseti let občanských práv. V písemném odůvodnění rozsudku jsou jednotlivé přečiny a zločiny odsouzených vy počítány tak, jak se jich měli podle soudu dopustit. Oldřichu Bartákovi soud připočetl k tíži domnělou špionáž ve prospěch cizí mocnosti, spočívající v předání povšechných zpráv ze zemědělství agentu L. Ani ta skutečnost, že to byly zprávy naprosto bezvýznamné, v tisku a v rozhlasu již prezentované, nebyla důvodem k mírnému posuzování:

„Nezáleží na tom, odkud obviněný Barták čerpal svoje zprávy pro agenta L. když již z té okolnosti, že agent zprávy žádal, musil vědět že zahraniční činitelé mají o takové zprávy zájem. Jsou to právě i dílčí zprávy, ze kterých cizí zpravodajská služba si tvoří celkový obraz [...] proto nerozhoduje ta skutečnost [že] se týkaly pouze určitého okresu [...] jde o zprávu, která vyzrazuje skutečnosti [...] sice na určitém místě republiky známé, ale které mají být utajeny cizí mocí.“⁶⁴

Proti rozsudku podali Oldřich Barták i Jaroslav Fadrhonc odvolání. Odvolací líčení s Oldřichem Bartákem se konalo 28. června 1951 v 10.45 hod. Oproti předchozímu zdůvodnění rozsudku plného frází, nenacházíme v protokolu Nejvyššího soudu v Praze podobně dobové konstanty. Opakují se zde sice vývody zdůvodnění trestných činů, ale projevy dobového balastu jsou zmírněny. Nic to však nemění na skutečnosti, že rozsudek Státního soudu byl potvrzen:

„Správně také posoudil státní soud jednání a osoby obviněného pro společnost. Obviněný je zásadním odpůrcem lidově demokratického zřízení [...] Nejvyšší soud neshledal důvodu k nějakému snížení trestu. Bylo proto odvolání obviněného jako bezdůvodné zamítnouti.“⁶⁵

V plném znění je uvedeno složení senátu:

Předseda senátu: Jan Křepela,

Soudci:

soudce z lidu: Karel Vosák – topič, Bohumil Maudr – strojní zámečník,

soudce z povolání: Dr. Keller – zpravodaj, Dr. Görner, Dr. Vališ, Dr. Feber,

Zapisovatel Ježková

64 Tamtéž; NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51. Rozsudek jménem republiky ze dne 11. dubna 1951. Ve všech citovaných dokumentech zůstává zachován pravopisný úzus, díkce a nakonec i přepisy a pravopisné chyby, jak uvedeno výše.

65 NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51, č. j. To X 80/51. Protokol o odvolacím líčení ze dne 28. června 1951.

*Za generální prokuraturu: Dr Prokop,
obviněný: Oldřich Barták – osobně.*⁶⁶

Z uvedeného seznamu přítomných vyplývá, že odvolacímu líčení nebyl přítomen druhý člen „protistátní skupiny“ Jaroslav Fadrhonc, přičemž ani v odvolacím líčení soud neposuzoval otázku trestného činu spolčení proti republice, kterého se měli oba muži dopustit. Je otázkou, zda bylo z právního hlediska vůbec možné připustit zahájení odvolacího líčení bez přítomnosti jednoho ze dvou obžalovaných. Z hlediska „fungování“ tehdejšího soudu to byla však otázka čistě „formální a podružná“, neboť absence jména „Fadrhonc“ je důkazem, že tu nešlo o skutečné nalézání poměru trestný čin versus výše trestu, ale o politický kalkul, jehož obětí se oba muži stali.

Plně to potvrzují dochované přípisky ve spise Oldřicha Bartáka o tom, že Fadrhoncovo odsouzení bylo přímo sledováno vedoucími pracovníky ministerstva zemědělství.⁶⁷ Neúčast Jaroslava Fadrhonce je možno vysvětlit skutečností, že se Oldřich Barták k žádnému spojení, spolčení a trestným činům, jež „*měl s dotčeným spáchat*“, nikdy nepřiznal. Na tuto skutečnost Barták poukázal již v době zasedání Státního soudu, stejně tak jako na vykonstruování celého případu. Později, v jednom z táborů nucených prací na Jáchymovsku, požádal spoluvězně Fadrhonce, aby před svědky vysvětlil příčiny svého chování v průběhu vyšetřování a soudu, kdy při obojím nepravdivě dosvědčoval nebo vypovídal o spolčení Oldřicha Bartáka s protistátní skupinou. Jaroslav Fadrhonc toto „přiznání“ opravdu učinil.

V „*Žádosti o revisi procesu*“, kterou Oldřich Barták podal v roce 1956, jsou uvedeny okolnosti, za jakých probíhalo vyšetřování nejen jeho osoby, ale i osoby Jaroslava Fadrhonce, a upozornil na skutečnost, že: „[...] *názor, k němuž soud dospěl na zákl. výpovědi jen jediného svědka spoluobžalovaného Jar. Fadrhonce, neodpovídá pravdě [...] křivé a nepravdivé svědectví si vysvětlují jedně tím, že podlehl fyzickému i psychickému nátlaku na ministerstvu státní bezpečnosti v Ruzyni [...] a nechtěl již svoji výpověď měniti z obavy před zvýšením trestu. Já sám vím, jak i u mne bylo přiznání [...] vymáháno a vynucováno.*“⁶⁸

Oldřich Barták nejenže zpochybnil výpověď jediného svědka, ale poukázal i na příčinu křivého svědectví, k němuž byl Jaroslav Fadrhonc přinucen: „*Když pak jsem podal v roce 1956 návrh na obnovu svého trestního řízení [...] s poukazem na tuto skutečnost, Dr Fadrhonc při výsledku potvrdil svoji výpověď, neboť před výsledkem byl upozorněn na nebezpečí trestního stíhání křivé výpovědi.*“⁶⁹

66 Tamtéž.

67 NA, f. Státní prokuratura, nezpracováno, spisová značka SPT I/I 78/50, nedatováno.

68 NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51; NA, f. Státní prokuratura, nezpracováno, spisová značka SPT I/I 78/50, Žádost o revisi procesu ze dne 15. listopadu 1950.

69 NA, f. Státní prokuratura, nezpracováno, spisová značka SPT I/I 78/50, Protokol o výsledku obviněného ze dne 15. ledna 1969.

Výrokem Státního a Nejvyššího soudu skončila doba nejistoty; odsouzeným byl, alespoň částečně, sdělen jejich další osud a mohlo započít odpočítávání doby strávené mimo domov...

Oldřich Barták byl tedy 11. dubna 1951 odsouzen Státním soudem mimo jiné ke čtrnácti letům vězení. V jeho osobním spise je dochováno několik posudků pořízených vesměs jako důvod zamítnutí žádosti členů rodiny o jeho podmíněčné propuštění. Je nespornou skutečností, že posudky musely z dobového hlediska vyzníti negativně. Aby nebyl zavdán důvod k propuštění odsouzeného, musel posudek negativně vykreslit postavu individua – politického vězně, nepřítele režimu, vyvrhele společnosti; zvláště, bylo-li třeba „zamítnouti žádost o milost“:

„Odsouzený se během výkonu trestu projevuje svými reakčními názory jako nepřítel lid. dem. zřízení a všeho co je u nás pokrokového. Odsouzený přesvědčuje o nesprávných poměrech jak u nás tak také v Sovětském svazu a tím se snaží o převýchovu jiných odsouzených narušit. Mezi odsouzenými se projevuje dosti politicky vyspělí a sečtělí a tím získává důvěru [...]

Postoj k trestu: Odsouzený nemá pocit viny v rozsahu obžaloby [...] Povahy nadřazené, domýšlivé, prospěchářské. Poměr k ostatním odsouzeným je dobrý [...] Odsouzený svým nepřátelským postojem [...] dává najevo že výkon trestu na něho nemá vliv a proto doporučuji žádost o milost zamítnout“.

[podpis klikyhákem nečitelný]⁷⁰

Čteme-li cosi o povaze: „nadřazené, prospěchářské“ atd. a na druhé straně: „poměr k ostatním vězňům je dobrý“, může v nás bezděčně vyvstat dojem o rozporné povaze. Diagnózu schizofrenie nicméně nepřičteme Oldřichu Bartákovi, ale době, v níž byl nucen žít, a současně i konkrétním osobám, zapisujícím s použitím slovních obrátů dobového klišé takového „posudky“ politických vězňů: „Po dobu jeho zařazení [...] se chová způsobem slušným a ukázněným [...] Disciplinárně ani kázeňsky trestán nebyl. Povahy je falešné, neúprimné, prospěchářské.“⁷¹

Celkem deset let trval nedobrovolný pobyt Oldřicha Bartáka ve vězení. Po celou dobu odmítal připustit, že udělený trest znamená akt soudní spravedlnosti, a že k jeho odsouzení došlo na podkladě „nezpochybnitelného výkonu práva“. Své názory, zpochybňující výrok soudu, nijak neskrýval; naopak projevoval je co možná nejotevřeněji, a to na místech a v době, kdy prezentace takovýchto názorů mohla zkomplikovat (a v konečném důsledku skutečně znemožňovala) snahy o podmíněčné propuštění. Od počátku uvěznění se nejbližší rodinní příslušníci Oldřicha Bartáka snažili podávat žádosti o milost nebo o jeho podmíněčné propuštění. Činil tak v neposlední řadě i on

70 NA, f. SSNV, osobní spis (vězně) Oldřicha Bartáka, odsouzený Oldřich Barták – posudek, ze dne 2. července 1955, Mírov. Ve všech citovaných dokumentech zůstává zachován pravopisný úzus, dikce, a nakonec i přepis y a pravopisné chyby; viz též pozn. č. 4.

71 Tamtéž. Správa NB – vězeňský ústav Ostrov u Karlových Varů, ze dne 12. srpna 1953.

sám, formou žádosti revize procesu;⁷² avšak až do amnestie 9. května roku 1960 byly veškeré tyto žádosti zamítány.

V osobním spise Oldřicha Bartáka se nachází jím vyplněný dotazník jasně dokumentující výše naznačené odmítavé postoje, které ke svému případu a odsouzení zastával. Na otázku č. 26): „*Posuďte sebekriticky své vlastnosti*“, odpověděl:

*„Svoji práci v zaměstnání jsem se vždy snažil dělati dobře, poctivě, jak jsem nejlépe uměl. Nikdy jsem nic nedělal ve prospěch svůj osobní, na sebe nemyslel – vždy jsem měl na mysli prospěch celku, podniku, kde jsem byl zaměstnán, a svých spolupracovníků. Tyto vlastnosti mne, posouzeny druhými, postavily do řady dobrých, poctivých a svědomitých zaměstnanců.“*⁷³

V dotazníku se objevuje i otázka zaměřená „*na vědomí viny na straně odsouzeného*“. Do jaké míry odpovědi vězňů reflektují jejich skutečné názory na vyšetřování, soud a trest vlastní osoby, nevíme. Šlo spíše o jeden z mnohých prostředků nutících vězně k „nenásilnému“, avšak k vnitřnímu (a v důsledku o to horšímu) popření vlastní integrity a důstojnosti, neboť odpověď měla odrážet postoj vězně k vlastnímu trestu a k pobytu v táboře. Rámcově jen jediná možná odpověď mohla strůjce dotazníku uspokojit: vězeň musel přiznat „vlastní podíl“ na svém osudu – „spravedlivém trestu“, jehož se mu dostalo. A přestože se nemusel s takto formulovanou odpovědí nikterak vnitřně ztotožnit, musel alespoň navenek připustit určitou míru svého provinění.

Otázka č. 35) zněla: „*Máte pocit viny? Lituji trestného činu a jak jej chcete napravit?*“

V jakém postavení se nacházel vězeň a čeho všeho mohl „vhodně“ zvolenou odpovědí dosáhnout? (Jakkoliv naprostou většinu skutečností ovlivnit nemohl.) Oldřich Barták napsal:

*„Pocit viny v rozsahu obžaloby nemám, proto jsem se také odvolal. Lituji, že nabyt soud přesvědčení o některých mých činech – resp. stycích atd. na základě svědectví jedné osoby – jediného proti mně vedeného svědka, a nebyl připuštěn výslech osob mnou navrhovaných. Svědek se nejméně mýlil.“*⁷⁴

Nejen dotazník z roku 1955, z něhož zde čerpáme, ale i všechny posudky psané od roku 1953 až do roku 1960 Správou nápravných zařízení, poukazují bez rozdílu na nezastřežené projevované Bartákovy názory. A to nejenom o problematických okolnostech soudního přelíčení, ale i o jeho poměru k Sovětskému svazu a o jiných – z dobového hlediska – nevhodných a nepřijatelných postojích.

72 NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51; NA, f. Státní prokuratura, nezpracováno, spisová značka Spt I/I 78/50, Žádost o revisi procesu ze dne 15. listopadu 1950.

73 NA, f. SSNV, osobní spis (vězně) Oldřicha Bartáka, dotazník ze dne 3. listopadu 1955. V poslední větě Oldřich Barták implicitně naznačil, že svědek mohl vypovídat pod nátlakem, nebo byl agentem StB. Toto podezření se týkalo osoby Františka Lindra. Domněnka se však nejspíše nezakládala na pravdě.

74 Tamtéž.

Oldřich Barták prošel tábory nucených prací na Jáchymovsku, vězením na Mírově a naposled v Leopoldově. Po deseti letech, v roce 1960, se dočkal tzv. „amnestie 9. května“. Nešlo však o prominutí trestu, jak by správně odpovídalo formě amnestie, ale pouze o podmínečné propuštění. Nestalo se tak náhodně. Režim si ponechal určitou pojistku, jež mu zajišťovala další – byť nepřímé – možnosti nátlaku na „amnestanty“.⁷⁵ Jedním z posledních úkonů, jimž se musel podrobit jako všichni ostatní spoluvězni, bylo podepsání „*Prohlášení o mlčenlivosti*“.

S podlomeným zdravím se šestapadesátiletý Oldřich Barták vrátil domů. Do jiného domova a do jiné doby. Záhy měl ale možnost poznat, že leccos je neměnné. Záměrně mu byly připomenuty počátky oněch špatností – doba přelomu čtyřicátých a padesátých let, neboť mu byla (s velkou pravděpodobností, rovnající se bezmála jistotě) opět nabídnuta spolupráce se Státní bezpečností:

Prohlášení.

Prohlašuji, že o dnešním rozhovoru, který jsem vedl s orgánem min. vnitra nebudu před nikým a za žádných okolností hovořit.

Hradec Králové, 16. IX. 1961.

Oldřich Barták

*Nový Bydžov, Stalinova 18.*⁷⁶

Jeden list papíru, bez razítka, prostý dalších údajů. Jediná věta sdělení sama o sobě neindikuje podezření z nabídky spolupráce, dokud ji neporovnáme s vyhodnocením agenturních zpráv průběžného sledování Oldřicha Bartáka; poté se naše podezření promění bezmála v jistotu. Ve vyhodnocení těchto zpráv lze nalézt následující údaj: „*Dne 15. 12. 1949 byl v Plzni zaverbován jako spolupracovník MV, pod kr. jm. jako agent.*“⁷⁷

Podle záznamů začalo sledování Oldřicha Bartáka v roce 1961 a pokračovalo minimálně do roku 1969.⁷⁸ Ve spisech uložených v Archivu bezpečnostních složek se nachází úhrnem třiadvacet agenturních zpráv agentů StB podaných na jeho osobu. Opětovně, jako v posudcích psaných na něho ve vězení, je možno se ve zprávách dočíst o nepřátelském postoji „*sledovaného objektu*“ k poměrům a k zřízení. Užívána jsou stejná slova, paralelní dikce vět, a dospívá se k témuž závěru: „*Jedná se o osobu nepřátelskou k režimu*“.

75 Dobový a často užívaný termín, označující propuštěné politické vězně.

76 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV; černým perem, rukou Oldřicha Bartáka, psaný přípis ze dne 16. září 1961.

77 Tamtéž. Správa StB Hradec Králové. Vyhodnocení ze dne 18. dubna 1968.

78 Vysvětlení, proč sledování Oldřicha Bartáka začalo až v roce 1961, a ne již v roce 1960, jak bychom předpokládali, je možno spatřovat ve velkém množství amnestovaných osob, jejichž počet nebyli agenti StB schopni zvládnout.

Byl by Barták sledován, kdyby „podepsal a spolupracoval“? A jak by byly hodnoceny jím podávané zprávy? Ačkoliv jsou zprávy agentů StB plně poplatné době a jejich obsah nemá pro tuto práci větší význam, přece je ve dvou případech lze užít k dokreslení osobnosti Oldřicha Bartáka a k poznání toho, jakým způsobem ho vnímali spoluobčané v Novém Bydžově po jeho návratu z vězení:

„Nevypadá špatně, ale nějak slabě slyší, ale jinak je v grifu, basa ho neporazila, je tělesně i duševně pohromadě [...] hodně sešel, sestárl, [...] v jeho věku to domácí pohodlí mu chybělo, tak tělesně dost sešel, ale zdá se, že je jinak zdrav.“⁷⁹

„[...] byl značně oblíben pro své vlídné chování, uctivost a proto, že za okupace lidem nezištně pomáhal hájit živobytí, rolníkům poskytoval zálohy, které po žních spláceli. Bylo na něho slyšet mnoho chvály a ještě dnes ho lidé z dálky uctivě zdraví a je pravděpodobně u nich v dobrém světle [...] V rozhovorech na něho hovor u nikoho nepřechází. Je možné, že i dnes vzbuzuje u lidí soucit, případně obdiv apod.“⁸⁰

Návrat z vězení, jakkoliv to byla věc veskrze pozitivní, se zdaleka neobešel bez dalších životních zkoušek a peripetií. Oldřich Barták po svém propuštění odmítl spolupracovat s StB. Nebylo to jistě lehké, zvláště když amnestie ve skutečnosti znamenala pouze podmíněčné propuštění. Musel se postarat o svoji rodinu – a signum vězení na dlouho člověka poznamenávalo. Bylo těžké vykonávat práci neodpovídající jeho schopnostem a věku. Nejprve byl zaměstnán jako pomocný dělník v cihelně ve Starém Bydžově, vzdáleném asi pět kilometrů od místa bydliště. Později pracoval na směny jako topič v cihelně v Novém Bydžově.

Konec 60. let přinesl nové naděje i bývalým politickým vězňům. Mnozí z nich doufali, že se dočkají rehabilitací a zapojí se do společnosti jako plnoprávní občané republiky. Amnestie a následný pobyt na svobodě však pro mnohé z bývalých politických vězňů znamenaly jen další etapu jejich existence, v níž jim bylo jasné naznačeno, že jsou dosud vnímáni jako lidé druhého řádu. Jejich soudní rehabilitace by znamenala přiznání přinejmenším omylu, ne-li přímo viny za procesy padesátých let, jichž se dopustila komunistická nomenklatura na občanech státu, kterému od roku 1948 vládla, a na něž se mělo zapomenout.

Poprvé se Oldřich Barták alespoň částečně pokusil očistit své jméno v roce 1966, kdy podal žádost o zahrazení trestu k Okresnímu soudu v Hradci Králové. Soud rozhodl takto:⁸¹

„Žádost Oldřicha Bartáka, aby jeho odsouzení podle rozsudku bývalého státního soudu [...] bylo zahrazeno, se zamítá.

79 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV. Barták Oldřich, Nový Bydžov, Zpráva ze dne 22. února 1962; krycí jméno agenta HRADECKÝ.

80 Tamtéž. OO MV Hradec Králové, Barták Oldřich, Nový Bydžov, Zpráva ze dne 5. dubna 1963; krycí jméno agenta ALOIS.

81 NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51; Soudní spis Oldřicha Bartáka, rozhodnutí Okresního soudu v Hradci Králové z 25. června 1966.

Odůvodnění.

[...] rozsudkem byl Oldřich Barták uznán vinným trestnými činy velezrady [...] a vyzvědačství [...] a byl mu uložen vedle jiných trestů nepodmíněný trest odnětí svobody na dobu 14 roků. [...] amnestií prezidenta republiky byl prominut zbytek trestu v trvání 3 roků, 11 měsíců a 6 dnů. [...] Podle ustanovení [...] zahladí soud odsouzení, jestliže odsouzený vedl po výkonu trestu život pracujícího člověka po dobu, jejíž délka se řídí délkou uloženého trestu, popřípadě délkou trestu, na kterou byl zmírněn. V daném případě jde o trest převyšující dobu pěti let, takže doba potřebná k zahlázení odsouzení činí 10 let [...]

V daném případě je sice prokázáno zprávami, že obžalovaný se řádně chová a řádně pracuje. Nutno však uvážit, že šlo o zahlázení protistátní trestní čin, motivovaný nepřátelstvím k dnešnímu společenskému zřízení [...] Zahlázení před uplynutím doby musí být zcela výjimečné a musí být odůvodněno okolnostmi mimořádnými a zvlášť vahodnými [závažnými? –pozn. aut.].“

Je pravděpodobné, že úmysl Oldřicha Bartáka nechat si zahladit trest, vzešel poté, co mu byl na základě amnestie prezidenta republiky 9. května 1965 prominut zbytek zkušební doby.⁸² V první polovině roku 1968 se zdálo, že mnohé naděje, k nimž se občané Československé republiky upínali, budou splněny. Nejinak smýšleli i bývalí političtí vězni, a přestože Oldřich Barták zaujal k tzv. Pražskému jaru nejspíše mírně rezervovaný postoj (viz poznámka v deníku, zde na str 317), podal spolu s Jaroslavem Fadrhoncem, s nímž byl ve společném soudním řízení odsouzen, žádost o obnovu soudního řízení:

„Překvapil Dr. Fadrhonc. Vysvětluje [...] Nemám se k tomu. Přijedou prý sami do N. Bydžova. Moje překvapení je velmi značné a musím být velmi opatrný! Nic, nic, neslibovat, nic neříkat a mlčet!“⁸³

V deníku Oldřicha Bartáka se objevují drobné poznámky o rehabilitaci, jejich vyznění je nejednoznačné: „[...] pak přijel Skřivánek. Nepoznal jsem ho – mluvil informativně – Lindr, Maryška, Janda atd., znovu zmenšena naděje na rehabilitaci.“⁸⁴

Na dalším místě v deníku je poznámka, či spíše povzdech: „[...] Bude to zase takové – Kolo dějin se netočí zpět.“

82 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-5469 MV, Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 16. prosince 1965.

83 Deník Oldřicha Bartáka, zápis ze dne 20. dubna 1968. Rozhodnutí o obnově procesu, viz: ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-5469 MV, Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 29. května 1968.

84 Deník Oldřicha Bartáka, zápis ze dne 17. května 1968. Jména osob: Lindr, Maryška, Janda se objevovala v jeho případě při vyšetřování na počátku 50. let. Hovoří se o nich na příslušných místech.

Žádostí o rehabilitaci Oldřich Bartáka se zabýval Městský soud v Praze, jež vrátil případ k došetření k prokurátorovi. Rozhodnutí městského soudu, po formální stránce jistě správné, znamenalo však v konečném důsledku přerušení, respektive odsunutí rehabilitací dotčených osob až na počátek 90. let dvacátého století, protože doba potřebná k nezávislému a nepředpojatému došetření případu se překrývala s dobou, v níž by bylo možno toto šetření provést. Kola dějin se zatím ještě netočila zpět...

Okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy a následná normalizace způsobily faktické přerušení rehabilitací, jež byly po formální stránce a po různých průtazích ukončeny soudní cestou před první polovinou 70. let, přičemž soudy většinou vynesly zamítavé rozsudky.

Oldřich Barták se nakonec místo rehabilitace dočkal rozsudku, který plně potvrdil zdůvodnění trestného činu velezrady a vyzvědačství.

K otázce výše trestu se soud vyslovil značně obojetně, snížil původní „[...] trest odnětí svobody v trvání 14 let [...] na dolní hranici zákonné sazby v trvání 10 roků.“ Nová výše trestu se tak kryla s dobou, kterou strávil ve vězení. Všem účastníkům soudního řízení muselo být naprosto jasné, že tu nejde o akt výkonu práva, ale o politicky motivovanou komedii, jež se proměnila v tragickou tečku v jednom lidském životě. Naprosto absurdně působí výrok soudu o případné účasti Státní bezpečnosti na případu Oldřicha Bartáka: „*K námitce obhajoby přednesené při veřejném zasedání, že agent L. (Lindr) byl v určitém vztahu k státní bezpečnosti nutno uvést, že tato námitka směřuje k otázce viny a v tomto směru nepřísluší soudu v tomto stádiu řízení, aby se jí zabýval, neboť otázka viny dle původního rozsudku zůstala nedotčena.*“⁸⁵

Soud ani nemohl zaujmout jiné stanovisko, pokud měl vynést zamítavé rozhodnutí o Bartákově rehabilitaci, neboť otázka zapojení StB do jeho případu byla otázkou naprosto zásadní. Je totiž nepochybné, že bez účasti StB a bez jejího přičinění by nedošlo k zatčení Oldřicha Bartáka a desítek dalších osob, které byly zatčeny nebo jinak pronásledovány perzekucemi. Pro komunistickou stranu nebylo politicky únosné, aby připustila rehabilitaci značného počtu občanů, jelikož by přinejmenším musela připustit nezákonnosti, jichž se StB dopustila v přelomovém období 40. a 50. let,⁸⁶ neboť v čase 70. let režim svoji mocenskou základnu, včetně organizace StB stabilizoval a obnovoval.

O dva roky později (tj. 1975) došlo k novému soudnímu řízení, jehož předmětem však nebyla Bartákova rehabilitace, ale zahlazení trestu, o což žádal již v roce 1966, tedy bezmála před deseti lety. Přestože k tomuto zahlazení soudní cestou došlo,

85 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-5469 MV, Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 1. července 1973.

86 Neznamená to jinak, že by se StB nedopouštěla obdobných nepravostí v 50. a 60. letech. Srov. BARTOŠEK, Karel: *Český vězeň, Svědectví politických vězeňkyň a vězňů let padesátých, šedesátých a sedmdesátých*. Paseka, Praha a Litomyšl 2001; zejména pak kapitola R. aneb *Doznání let šedesátých*, s. 191n.

však kde možno vypozorovat vnitřní proměnu Oldřicha Bartáka, k níž muselo v průběhu jeho života dojít, potom je to porovnání tohoto prvního deníku z dvacátých let s deníkem, jenž si vedl v roce 1968. Malý zápisník formátu A6 si začal Oldřich Barták vést 1. ledna roku 1968 a poslední poznámka v něm zapsaná, pochází z 10. srpna téhož roku... Škoda, že se tak nedozvíme nic o odezvě Oldřicha Bartáka na okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy.

Nevíme, proč zápisy končí náhle, bez vysvětlitelné a vysvětlené příčiny, v půli „sešitku“. Oproti prvému deníku je zde na první pohled vidět jiná písemná úprava zápisů – jsou vedeny denně, malým drobným písmem, a je tak možno označit zápisník za skutečný deník. Nad každým zápisem je uvedeno datum a den, v němž byl pořízen. Jsou velmi stručné a v mnoha případech i podobné, nejsou však prosty zajímavých postřehů a událostí, jež životopis Oldřicha Bartáka ústrojně doplňují. Tento deník psaný čtyřiašedesátiletým mužem – nejenom připomene onoho mladého snícího muže, jenž se tolik obdivoval přírodě, ale i pochybujícího člověka. Na počátku roku 1968 si Oldřich Barták sám pro sebe zapsal: „*Pamatuj, není rozhodující, co člověk udělá v dobrých letech a podmínkách, ale jak člověk ob stojí ve zlém roce.*“⁸⁸

Zaznamenává úvahy o životě, které jsou, jak ani jinak být nemůže, poznamenány zkušenostmi let strávených ve vězení: „*Mluvíme o vyrovnání názorů [...] o minulosti i o přítomnosti. Určitá výměna zkušeností, chlapecká přiznání, především ale poctivost a pravda [...] Instinkt událostí a vše, co patří k dnešku i k soukromí. Mluvil rozum, srdce i duše. Odcházím jako po koupeli a zdá se mi [že] i více narovnaný – mám proč. Určitě mám proč! Hledej vždy člověka – mnohý je zvíře. Chovej se k lidem tak, jak oni k Tobě. Vyvozuj důsledky – Dělal jsi jen dobré a výsledky? [...] Pamatuj si, že člověk jako Ty má nejen povinnosti, ale i právo.*“⁸⁹

V zápisech poznáváme stejný a osobitý písemný projev, jaký jsme zaznamenali v prvním deníku z mládí – krátké věty a patrná snaha o úsporné, avšak plnohodnotné vyjádření, někdy až ve tvaru zvolání. Tušíme, že jednotlivé věty v nich mohou obsahovat jisté jinotaje. Oldřich Barták se po prožitých zkušenostech stal v mnoha ohledech obezřetným. Nezměnil se však jeho obdiv k přírodě, pravděpodobně si ještě více uvědomil její neměnnou věčnost, krásu a důstojnost. V přírodě myslel a vzpomínal na ty, které měl rád: „*[...] Dívám se na plynoucí vodu Cidliny – řeky mých klukovských let v létě i zimě. Znamé louky, topoly i známé stavení u Lubasů – Mařenka! Pamatuji stavení před ohněm i po něm, s kupou dětí a s nejstarší Mařenkou. Jdu s otcem z bálu – mluvím o ní. Otec mlčí – co si myslí? nevím, a nikdy jsem se to nedozvěděl [...]*“⁹⁰

Každý list popsaného deníku je svědectvím práce. Není jediného zápisu, v němž bychom nečetli o autorových úkolech a povinnostech, a to nejenom o povinnostech v zaměstnání, ale i těch, které si ukládal sám sobě. Snažil se žít životem svobodného

88 Deník Oldřicha Bartáka, zápis ze dne 16. ledna 1968.

89 Tamtéž, zápis ze dne 20. února 1968.

90 Tamtéž, zápis ze dne 29. března 1968.

člověka a jako by chtěl obsáhnout vše, co nedobrovolně zameškal; nejednou na konci deníkového zápisu najdeme větu: „*Opět jsem se něčemu přiučil*“.

Poznáváme veškeré úsilí, s nímž se vrhal do stále nových činností. A přece nebyl vždy spokojen; na počátku května – měsíce, v němž příroda odhaluje své krásy – si do deníku napsal slova vyjadřující rozpor mezi ideály člověka a skutečností jeho bytí:

„(9. /5. čtvrtek – Noční – 12h. Svátek v lese.)

Byl to boží den

Byl to den plný pohody

Byl to den míru v duších i v srdcích

Byl to den slunce a jasu

Byl to den plný zeleně všech odstínů

Byl to den rozumu i snění

*Byl to den jako v Krkonoších*⁹¹

Byl to den bez lidí v tichu

a skončil na noční sichtě v prachu, černé špíně

– kontrast hrozný, ale to je tak v životě!“⁹²

Den státního svátku – osvobození Československa Rudou armádou – strávil Oldřich Barták sám v klidu přírody. I v tom může být vyjádření určitého postoje...

V převážně soukromých zápisech se občas objeví úvahy, komentující pro mnohé nadějně společenské změny první poloviny roku 1968: „*Doma trocha televize, zejména ty časové – ty diskuse, úvahy a zprávy jsou zajímavé! Nutnost? Či boj?*“⁹³

Jako člověk zkušený však pochybuje: „*Noviny, rádio i televize bouří a volají po demokratičnosti řízení a po demokracii? Jsem zvědav kam vývoj (byl nutný?) dospěje! Články v tisku, úvahy a usnesení mnoho slibují! Ale sliby jsou mnohdy chyby. Uvidíme [...] Podle rozhlasu soudím, že jsou tři druhy lidí: 1. se bojí – 2. to myslí opravdu s demokratizací – 3. doufají, že se to udrží v rozumných mezích a o nic neprijdou.*“⁹⁴

A po jedné ze schůzek si zapsal: „*K 231 dost podrobný – hlavně osoby znám. Kdy začnu věřit? Zdá se mi, že asi již nikdy!*“⁹⁵

Nicméně, o měsíc později píše přece jen optimističtěji: „*[...] chci vědět pravdu o schůzi K 231. Informace dobré, cesta správná a jsem rád, že jsem tam jel. Bylo to velmi užitečné a uklidňující.*“⁹⁶

91 Vzpomínka na časy přelomu dvacátých a třicátých let a chvíle v Krkonoších strávené s přáteli. Oldřich Barták byl vášnivým turistou.

92 Deník, zápis ze dne 9. května 1968.

93 Tamtéž, zápis ze dne 29. února 1968.

94 Tamtéž, zápis ze dne 7. a 22. března 1968.

95 Tamtéž, zápis ze dne 18. dubna 1968.

96 Tamtéž, zápis ze dne 18. května 1968.

V deníku jsou zaznamenány i chvíle odpočinku, ale i v nich cítíme povzdech: „*Pak zahájení v Grenoblu – opravdu se mi to líbilo – bylo to mohutné, důstojné a přál bych si to vidět v barevné televizi. Ve skutečnosti by to bylo ale nejlepší – Zápas hokeje ČSSR – USA 5:1 pěkný výsledek.*“⁹⁷

Doba nadějí však nemusí být zároveň jen dobou radostí. Mnozí z přátel Oldřicha Bartáka využili možnosti „vycestovat“ za svými blízkými, jiní naopak využívali příležitosti vrátit se po letech, alespoň na krátko, do své vlasti. Všichni bezezbytku zažívali při těchto schůzkách a loučení prostou melancholii a kladli si otázku: Uvidíme se ještě?⁹⁸

Ocitli jsme se na samém konci výčtu životopisných dějů Oldřicha Bartáka, bývalého úspěšného ředitele hospodářského družstva, statečného, odvážného a přemýšlivého člověka se zásadovým životním postojem. Od usnesení soudu o zahlazení jeho trestu mu do konce života zbývalo osm let. Těžko říci, čím on sám by vlastní životopis ještě doplnil a bylo by toho dost, čemu jsme se nevěnovali; ne z nezájmu, pouze z nedostatku informací.

Na závěr (a již mimo vlastní „životopis“ Oldřicha Bartáka) poslední – krutě příznačný obraz:

V den jeho pohřbu, dne 21. října 1983, se před obřadní síní v Hradci Králové-Kuklenách objevily vozy „pánů“, které nikdo neznal a nezval – příslušníků StB, chtějících neustále cosi kontrolovat. Jen tím potvrdili verš Adolfa Hejduka, jenž vyprovázel zemřelého na jeho poslední cestě:

*Náš život od prvního vzlyku až k hrobu
jest jen náhod slet;
špeť radostných v něm okamžiků a žalu,
strastí za sto let.*

⁹⁷ Tamtéž, zápis ze dne 6. února 1968.

⁹⁸ Mezi těmito lidmi byl i přítel Jan Filípek, jehož jméno se často v zápiscích Bartákova deníku objevuje.

4

SLIB

zavazující ke spolupráci s československou bezpečnostní službou

 Zavazuji se dobrovolně a z vlasteneckých pohnutek ke spolupráci s československou bezpečnostní službou. Jako spolupracovník této služby беру на себе závazek poslušnosti a věrnosti vůči mně nadřízeným orgánům bezpečnostní služby, stejně jako závazek mlčenlivosti o této spolupráci komukoliv. Jsem si vědom toho, že bez výslovného svolení mně nadřízených orgánů bezpečnostní služby nesmím o mé spolupráci a jejím obsahu vypovídat ani před soudem, ani před bezpečnostními a jinými úřady, počítaje v to i nejvyšší orgány státní správy. Za nadřízeného orgána budu považovati osobu, která mně předložila tento slib k podpisu a kohokoliv,

kdo mne osloví heslem:

Seknat

Na toto heslo odpovím:

Fanda

Slibuji, že úkoly mně uložené budu plnit s vynaložením všech svých sil a podle nejlepšího svého vědomí a svědomí.

 Jsem si vědom toho, že porušení mlčenlivosti jest zradou státního tajemství, stíhatelnou podle zákona. Svá hlášení budu podepisovati jménem:

Seknat Oldřich

které mně zavazuje jako vlastní podpis.

V *Barták*

dne

15. XII.

podpis

Barták
Barták - 110. Obr. pol. regim. 28.
 adresa

Barták Oldřich.

Vázací slib Oldřicha Bartáka ze dne 15. prosince 1949.

Zdroj: ABS

Dne 17. prosince 1949.

TAJNÉ!

LIST B č. 1.

var. 607-A. Počet listů listu B 1.

řídící orgán 64b Agent (ne)předal zprávy.

ačka agenta AKP krycí jméno Sehnal Pořadová čísla připojených listů A: 1.

dnáno dne 15. 12. 49. od 18.00 hod. do 20.30 hod. v budově KV-NB

známka

1 Popis schůzky 2 Hodnověrnost a chování agenta na schůzce 3 Co sdělil agent mimo-
chodem 4 Úkoly, kladené agentovi 5 Úmysly a návrhy říd. orgánu ohledně dalšího použití
agentu 6 Odměna za zprávu 7 Hotové výlohy agenta 8 Hotové výlohy řídicího orgánu

Za AKP bylo dojeté do jeho zaměstnání. Řídící orgán se mu představil jako orgán Stb a vyzval jej aby šel s ním. Agent byl pak odvezen k postrannímu vchodu do budovy KV-NB a uveden do kanceláře ref. 40, kde již tento také byl. Po schůzce byl odvezen zpět k jeho kanceláři.

AKP byl s počátku překvapen a bylo na něm vidět vzrušení. Když byla AKP nabýdnuta spolupráce a předložen v případě že by spolupráci s námi nepřijmul návrh do pracovního tábora, velmi se rozčílil a prohlašoval, že tento návrh byl udělán na základě nenávisti kterou vůči němu má býv. ředitel hospod. družstva v Novém Bydžově, po kterém pro jeho neschopnost AKP na toto místo nastoupil a který jest nyní zaměstnán v Kooperativě v Praze. AKP se po delší době uklidnil a prohlásil, že je ochoten s námi spolupracovat ale jen v tom sektoru hospodářském, kde jest odborníkem. Na agentovi bylo po celou dobu vidět, že se bojí, že má vědomost ještě o jeho další činnosti.

K agentovi nemám zatím důvěry neboť nám neřekl ničeho o svojí ileg. činnosti o které víme, že jest mu známa.

AKP si stěžoval, že jest pořád pronásledován býv. ředitelem hosp. družstva v Novém Bydžově DODIÁŠEM, který prý mu způsobil všechny jeho těžkosti které měl. Agent také prohlásil, že smýšlí dobře s dnešním lidově demokratickým zřízením a jako důkaz ujedel jeho práci a 6 ti měsíční brigádu ve SZ. Dále řekl, že plzenská rozdělovna brambor jest jeho zásluhou nejlepší v celé republice. Dále sdělil, že odjíždí na dovolenou dne 21. 12. 1949 do Nového Bydžova ke své rodině, kde se zdrží až do 9. 1. 1950.

Agentovi byla určena příští chůzka na čtvrtek po jeho příchodu do Plzně a další úkoly mu budou uděleny po rozhodnutí útvaru 701-A.

Hodlám zařídit sledování AKP po dobu jeho pobytu v Novém Bydžově.

až 8:0

Fotokopie ze svazku a. č. 970 419 MV z kontrarozvědného rozpracování Oldřicha Bartáka. List B č. 1.

V originále je namísto jména Dobiáš, chybně psáno DODIÁŠ.

Zdroj: ABS

21

Dne 27. března 1950.

TAJNĚ!**LIST B č. 6.**

Útvar 607-A

Počet listů listu B

Řídící orgán 64/PL

Agent (ne)předal zprávy.

Značka agenta AV-483 krycí jméno Sehnal

Pořadová čísla připojených listů A:

Jednáno dne 27.3.1950 od 18.00 hod.

6.

do 19.30. hod. v Plzni.

Poznámka

1 Popis schůzky 2 Hodnověrnost a chování agenta na schůzce 3 Co sdělil agent mimochodem 4 Úkoly, kladené agentovi 5 Úmysly a návrhy říd. orgánu ohledně dalšího použití agenta 6 Odměna za zprávu 7 Hotové výlohy agenta 8 Hotové výlohy řídícího orgánu

- 1: Řídící orgán se dostavil na schůzku v 17.45 hod. do konspir. bytu, kde nebyl nikdo přítomen. Spolupracovník se dostavil do bytu v 18.20 hod. a omlouval se tím, že mu 12 min. nejela žádná elektrika. Řídící orgán nabýdl agentovi cigaretu kterou ten přijal a vykouřil pak během schůzky ještě dvě své. Během rozmluvy orgánu se spoluprac. se dostavila do bytu jeho manželka majitelka a zaklepala na dveře. Orgán k ní vyšel a ona jej požádala aby jí dal dvě pozvánky na schůzi které ležely na stole. Když toto orgán vyřídil bylo pokračováno v rozmluvě. Po skončení rozmluvy a předání dalších úkolů spoluprac. byla schůzka skončena a spolupracovník opustil konspir. byt. Orgán odešel 5 min. po spolupracovníkovi.
- 2: Spolupracovník se choval během schůzky klidně až na okamžik kdy hovořil o předsedovi JZD o kterém řekl, že jest jakýmsi řídícím orgánem. Po tomto se zarazil a byl velmi rozpačitý. Hned na začátku schůzky ukazoval mě spoluprac. knihu které mu byla věnována v Novém Bydžově v den 20 let jeho služby v HD kde byl vedoucím a ve které bylo věnování podepsané všemy zaměstnanci. Také ukazoval výkaz práce HD v Nov. Bydžově za okupace ve kterém bylo psáno jak toto HD pomáhalo postiženým německou policií. Spoluprac. se také snažil dokázat, že má kladný postoj k dnešnímu zřízení a že byl neoprávněně obviněn z toho, že nemá kladný postoj k dnešnímu zřízení. Také na otázky které jsou mu kladeny a to na osoby se kterými se stýká odpovídá vyhýbavě. Spolupracovníkovi nemůžeme věřit neboť doposud neprokázal, že opravdu vypovídal vše co o osobách které jsou s ním ve styku ví a zatajuje nám různé skutečnosti o kterých má vědomost. Také byl znovu vyzván k tomu aby nám řekl zda neví o nějaké prot. činnosti a byl upozorněn na to, že by tato skutečnost pro něho znamenala. Znovu byl upozorněn na to že o spolupráci s námi nesmí a nikým mluvit.
- 3: Spolupracovník mě sdělil, že byl také nemocen a to tím, že musí zde chodit na obědy do restaurace a že na toto není zvyklý. Dále mě řekl, že by nyní když bylo vyřešeno to zda bude dále vedoucím v distr. Brambor by se velmi rád odstěhoval do Plzně neboť že takto musí být se stravovat om zde a jeho rodina v Nov. Bydžově, což jej také velmi zatěžuje.

Fotokopie ze svazku a. č. 970 419 MV z kontrarozvědného rozpracování Oldřicha Bartáka. List B č. 6.

Zdroj: ABS

straně nár. soc. na venkově svého nejvážnějšího soka, jednak úmyslně rozdmýchávejí rozpory mezi 3 stranami socialistickými, jednak za každé podpořování komunistů získávají pro sebe kompenzace. Zájem o stranu nár. soc. by v celém okrese podstatně stoupl, kdyby se jí podařilo prosadit odstranění Vítka z ONV, nebo dokonce jeho pohnání před soud pro uvedené jeho delikty.

Předsedou MNV v Novém Bydžově je komunist Ant. Toman, býv. obchodní cestující, jenž byl po několik let vězněn v koncentračním táboře v Dachau. Všeobecně je mu přisuzována snaha přivést co nejvíce lidí do podobného utrpení, jaké prožíval sám. Počíná si velmi agresivně a bezohledně, předseda ONV Jiránek podléhá zcela jeho vlivu. Poněvadž po svém propuštění z koncentračního tábora v květnu t.r. byl bez místa, vymohl pomocí svých straníků, že rolnické družstvo v Novém Bydžově mu vyplácí měsíčně služné 5.000 K bez jakékoliv protihodnoty v práci. Původně byla zřejmě snaha odstranit ředitele družstva Oldřicha Bartáka a nahradit jej Tomanem. To by však bylo vyvolalo nelibost i mezi vlastními straníky a proto byla dána přednost uvedenému řešení prozatímnímu. Ředitel Oldřich Barták je člověk naprosto čestný, nadaný, jako úředník mimořádně zdatný a ryzí český vlastenec. Za okupace si počínal velmi statečně a obezřele, jeho zásluhou toto jediné družstvo věnovalo za okupace 240 vagonů obilí pro ilegální vydržování osob politicky persekovaných a jejich rodinných příslušníků. V okrese požívá neobyčejné vážnosti, zejména u venkovského lidu. Za 1. republiky byl členem strany republikánské, po revoluci se ihned přihlásil ke straně nár. soc. Jako funkcionář ústředí zaměstnanců družstev podařilo se mu prosadit, že byli ponecháni ve službě někteří ředitelé družstev v Čechách, kteří měli býti nahrazeni komunisty. Tím si proti sobě popudil stranu komunistickou, zejména i sekčního šefa Jonáše z ministerstva zemědělství. Poněvadž ředitel Barták se nyní fakticky stal nejvýznamnějším činitelem strany nár. soc. na Novobydžovsku pro svoji inteligenci, píli, agilitu, pro svou bezvadnou minulost a vlasteneckou činnost, zejména pak pro svou mimořádnou oblibu u venkovského obyvatelstva, stal se pro nastávající volby osobou mimořádně nebezpečnou pro ostatní 3 koslíční strany.